

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

**Η εξέλιξη της Κοινής Ευρωπαϊκής Αμυντικής Πολιτικής και
Πολιτικής Ασφάλειας μέσω των σχέσεων ΕΕ – ΝΑΤΟ μετά το Brexit**

Δημήτριος Αγγουράς (ΑΜ: ΜΘ21001)

Τριμελής Επιτροπή:

Δρ. Φωτεινή Ασδεράκη (Επιβλέπουσα Καθηγήτρια)

Δρ. Ανδρέας Λιαρόπουλος

Δρ. Ιωάννης Κωνσταντόπουλος

Η εξέλιξη της Κοινής Ευρωπαϊκής Αμυντικής Πολιτικής
και Πολιτικής Ασφάλειας μέσω των σχέσεων ΕΕ – ΝΑΤΟ μετά το Brexit

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

The intellectual work fulfilled and submitted based on the delivered master thesis is exclusive property of mine personally. Appropriate credit has been given in this diploma thesis regarding any information and material included in it that have been derived from other sources. I am also fully aware that any misrepresentation in connection with this declaration may at any time result in immediate revocation of the degree title.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση μιας διπλωματικής εργασίας είναι μια συνεχής διαδικασία αλληλεπίδρασης του σπουδαστή με τον καθηγητή επιβλέποντα. Καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία, ανταλλάσσουν απόψεις και αντιμετωπίζουν μαζί τις όποιες δυσκολίες εμφανίζονται στο «μονοπάτι» που έχουν χαράξει προς τη γνώση. Για το λόγο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου , Δρ. Φωτεινή Ασδεράκη, καθηγήτρια του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, για την αμέριστη βοήθεια και καθοδήγηση που μου παρείχε.

Επιπλέον, ευχαριστίες θα πρέπει να αποδοθούν και στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς και, συγκεκριμένα, στο Τμήμα Διεθνών Σπουδών, καθώς καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου σπουδών σε αυτό η συνεργασία, η επικοινωνία και η βοήθεια από όλους ήταν δεδομένη και υπαρκτή. Από τη γραμματεία μέχρι και το Πρόεδρο του Προγράμματος όλοι ήταν πάντα διαθέσιμοι για να προσφέρουν, ο καθένας με το δικό του τρόπο και γνώσεις, στην επιτυχή και πλήρως εποικοδομητική ολοκλήρωση του εν λόγω ΜΠΣ.

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	9
ABSTRACT	9
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	10
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΣΚΟΠΟΣ.....	12
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	13
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	15
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	18
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	18
ΔΟΜΗ.....	19
Κεφάλαιο 1 ^ο : Ιστορική Αναδρομή – Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Πολιτικής παράλληλα με την ανάπτυξη του NATO	20
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η ΕΕ ως διεθνής στρατηγικός παράγοντας και δρών ασφαλείας.....	24
2.1. Ο ρόλος του NATO στη διαμόρφωση της διεθνούς θέσης της ΕΕ.....	29
2.2. Η βρετανική επίδραση στις διατλαντικές σχέσεις και στην ασφαλειοποίηση της Ευρώπης.....	35
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η επόμενη μέρα στις σχέσεις NATO – ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας	42
3.1. Στρατηγική Πυξίδα (Strategic Compass).....	42
3.1.1. Δράση – ACT	43
3.1.2. Ασφάλεια – SECURE	45
3.1.3. Επένδυση – INVEST.....	46
3.1.4. Εταιρική Σχέση – PARTNER	47
3.2. Ένα «τριαδικό» σύστημα ανάλυσης.....	48
3.2.1. Συλλογική ασφάλεια και εδαφική ακεραιότητα.....	49
3.2.2. Εκστρατευτικές – ειρηνευτικές – peacekeeping αποστολές	51
3.2.3. Αμυντικός σχεδιασμός	52
Κεφάλαιο 4 ^ο : Συμπερασματικές Παρατηρήσεις.....	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη συγκεκριμένη μελέτη έμφαση δόθηκε στις σχέσεις του NATO και της ΕΕ στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας και κυρίως την περίοδο από την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου (Η.Β.) από την ΕΕ και μετά (2016). Μετά από μια σύντομη παράθεση της ιστορικής αλληλουχίας της εξέλιξης των σχέσεων μεταξύ ΕΕ - NATO, με έμφαση πάντα στον τομέα της ασφάλειας, αναζητήθηκε ο κομβικός ρόλος του Brexit στη σχέση των δύο, δεδομένου της διατλαντικής γέφυρας που επιτελούσε επί χρόνια το Η.Β.. Επίσης, διερευνήθηκε ο τρόπος αντίληψης του στρατηγικού μέλλοντος της ΕΕ με ανάλυση του κειμένου ορόσημου «Strategic Compass», δημοσιευμένο μόνο λίγες μέρες μετά την Ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2022. Τέλος, προτείνεται η ενδυνάμωση των ήδη υπάρχοντων μηχανισμών, όπως αυτού της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας – PESCO, για την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής πολιτικής της ασφάλειας και άμυνας και της σταδιακής απογαλάκτωσης αυτής από το NATO.

ABSTRACT

In this particular study emphasis was given on the relations between NATO and the EU in the field of Defence and Security and, mainly, since the withdrawal of the United Kingdom from the EU onwards. After a brief historical sequence of the parallel development of these two organizations, with an emphasis always on the field of security, the pivotal role of the Brexit was explained, given the Transatlantic Bridge that the UK has been serving for years. Furthermore, the study raised the question of how to analyze and envision the EU's strategic future based on the landmark text of the "Strategic Compass". Finally, it is proposed to strengthen the already existing mechanisms, such as the Permanent Structured Cooperation, for the completion of the European Security and Defence policy and its gradual weaning from NATO.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

ΕΕ, Δρόν Ασφαλείας (Security Actor), NATO, ΚΠΑΑ, BREXIT, Στρατηγική Αυτονομία

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΕΕ : Ευρωπαϊκή Ένωση
- ΣΕΕ : Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
- Η.Β. : Ηνωμένο Βασίλειο
- Η.Π.Α. : Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
- ΚΕΠΠΑ : Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
- ΚΠΑΑ : Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
- ΔΕΕ : Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση
- ΜΔΣ : Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία
- ΥΠΕΞ : Υπουργείο Εξωτερικών
- NATO : North Atlantic Treaty Organization
- PESCO : Permanent Structured Cooperation
- EDF : European Defence Fund
- EUSC : European Union Satellite Centre
- EDA : European Defence Agency
- EUISS : European Union Institute for Security Studies
- ESDC : European Security and Defence College
- TCA : Trade and Cooperation Agreement

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διατλαντική συμμαχία αποτελούσε την «καρδιά» της Ευρωπαϊκής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΠΑ) και της εξέλιξής της, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ως Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ). Οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές και οι αλληλεπιδράσεις αυτών χαρακτηρίζονται από έναν περίπλοκο και, ορισμένες φορές, ταραγμένο χαρακτήρα ήδη από τη γέννηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και την προσπάθεια δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας το 1950. Σε όλη τη διάρκεια των ετών από το 2^ο ΠΠ και μετά, οι σχέσεις των δύο πλευρών μπορούν να συμπεριληφθούν σε ένα «Ευρώ-Ατλαντικό δίλημμα ασφαλείας», το οποίο αφορά στο φόβο του Λονδίνου ότι μια ενδεχόμενη ευρωπαϊκή αυτονομία θα οδηγήσει σε αμερικανικό απομονωτισμό και στην αισιοδοξία του Παρισιού ότι οι ΗΠΑ θα παίρνουν πιο σοβαρά συμμάχους οι οποίοι παίρνουν πιο σοβαρά τους εαυτούς τους. Το εν λόγω δίλημμα μεταφέρεται και στην απέναντι όχθη του Ατλαντικού, καθώς οι ΗΠΑ, ενώ ενθαρρύνουν την ΕΕ για στρατιωτική επαύξηση δυνατοτήτων και ανάληψη κυριαρχικού ρόλου στην περιοχή της, ταυτόχρονα επιφυλάσσονται και βάζουν τροχοπέδη στην ανάπτυξη αυτή, καθώς φοβούνται ότι ευρωπαϊκή ανάπτυξη μπορεί να οδηγήσει σε εκτίμηση του NATO ως παρωχημένο.

Το 2016 είναι μία χρονιά η οποία σηματοδοτεί μια νέα περίοδο στις σχέσεις NATO (ΗΠΑ) και ΕΕ, καθώς διακρίνεται για δύο βασικά γεγονότα. Το πρώτο από αυτά είναι η εθελούσια έξοδος του Η.Β. από την ΕΕ (Brexit). Το Η.Β. ήταν και είναι μια χώρα η οποία διαθέτει πολύ σημαντική στρατιωτική ισχύ, είναι ένα από τα πέντε (5) μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ), ενώ η πυρηνική δύναμη που διαθέτει την καθιστούν δρώντα παγκόσμιου βεληνεκούς. Παρ' όλα αυτά ήταν και μία από τις χώρες που εμπόδιζε συνεχώς τις προσπάθειες και τα βήματα της ΕΕ για την επίτευξη στρατηγικής αυτονομίας και τη δημιουργία μιας πιο ολοκληρωμένης και συνεκτικής ευρωπαϊκής πολιτικής άμυνας και ασφάλειας. Το δεύτερο ειδοποιός γεγονός της περιόδου αυτής ήταν η υποψηφιότητα, και τελικά η επικράτηση τον Ιανουάριο του 2017, του Ντόναλντ Τραμπ ως Προέδρου της Αμερικής. Ο Ντόναλντ Τραμπ ήταν βασικός εκφραστής του αμερικανικού απομονωτισμού, όπως γινόταν έκδηλο από την προεκλογική του ατζέντα με βασικό σλόγκαν «America First», και βασικός υποστηρικτής της αναθεώρησης των βασικών αρχών και θεσμών της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, ενώ

όπως δηλώνει και ο Ίαν Μπόντ, διευθυντής της εξωτερικής πολιτικής του Centre for European Reform (CER) think tank, η μεγαλύτερη επίπτωση της πολιτικής του Τραμπ αναφορικά με την Ευρώπη, ήταν η έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην Αμερική ως σύμμαχο και η γενικότερη επιβάρυνση των διατλαντικών σχέσεων (Ian Bond, 9 November 2016).

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της εν λόγω εργασίας είναι να διερευνηθεί αν οι σχέσεις του NATO με την ΕΕ στον τομέα της ΚΠΑΑ ενδυναμώθηκαν ή αποδυναμώθηκαν μετά το 2016 και το ρόλο του BREXIT στις εν λόγω σχέσεις. Συγκεκριμένα, θα αναλυθούν και θα αξιολογηθούν τα βήματα που έγιναν σε επίπεδο ΕΕ ως προς την απόκτηση της στρατηγικής αυτονομίας, ένας όρος που θα διασαφηνιστεί. Επιπρόσθετα, θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί αν και κατά πόσο, είναι εφικτή μια στενή συνεργασία ανάμεσα στο Η.Β. και την ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, λαμβάνοντας υπόψη το σημαντικό γεωπολιτικό ρόλο που διαδραματίζει το Η.Β.. Τέλος, επιχειρείται να διασαφηνισθεί το αν η ΕΕ μπορεί να χαρακτηριστεί ως ισχυρός διεθνής παράγοντας ασφάλειας, ιδίως μετά τις συνέπειες του BREXIT.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Λόγω του ακανθώδους ζητήματος της ασφάλειας και άμυνας, πολλοί αναλυτές έχουν αναπτύξει τις απόψεις τους και έχουν εκφράσει τους προβληματισμούς τους. Η επόμενη μέρα για τις σχέσεις του NATO με την ΕΕ είναι ένα θέμα μείζονος σημασίας με παγκόσμια διάσταση. Ο Jolyon Howorth είναι επί του παρόντος καθηγητής ευρωπαϊκής πολιτικής και επίτιμος καθηγητής ευρωπαϊκών σπουδών στο πανεπιστήμιο του Μπαθ, ενώ είναι και μέλος του Κέντρου Επιστήμης και Διεθνών Υποθέσεων του πανεπιστημίου του Χάρβαρντ. Ο Jolyon Howorth σε διάφορες δημοσιεύσεις του έχει υποστηρίξει ότι πρέπει να τεθεί ένα τέλος στη διάκριση καθηκόντων στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας ανάμεσα σε NATO και ΕΕ, με το NATO να πρωτοστατεί στη συλλογική ασφάλεια και την ΕΕ σε θέματα εκπαίδευσης, διατήρησης της σταθερότητας και αστυνόμευσης. Είναι από τους κύριους εκφραστές της άποψης ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να παραδώσουν τα ηνία της ηγεσίας του NATO στην ευρωπαϊκή πλευρά, καθώς μόνο έτσι θα μπορέσει η Ευρώπη να πάρει τον έλεγχο της ηπείρου της και της γειτονίας της στα χέρια της, που ήταν και ο αρχικός στόχος ίδρυσης του NATO (Howorth, 2018). Ένας ακόμα υποστηρικτής της ευρωπαϊκής πλευράς του NATO είναι ο καθηγητής Sven Biscop, διευθυντής του ευρωπαϊκού think tank Egmont με θέμα τις Διεθνείς Σχέσεις και με έδρα τις Βρυξέλλες, ο οποίος δραστηριοποιείται κυρίως στον τομέα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ (Biscop, 2021). Η Μαρία Κοπά, με χρόνια εμπειρίας ως ειδικός σύμβουλος στο ΥΠΕΞ, τονίζει την μεγάλη επίδραση του Brexit στην ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού κειμένου της «Παγκόσμιας Στρατηγικής» του 2016, επισημαίνοντας πως παρά τα αλματώδη βήματα που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια, η πολιτική βούληση, και συγκεκριμένα η έλλειψη αυτής, είναι το ακανθώδες ζήτημα της ΕΕ στον τομέα της ΚΕΠΠΑ (Kopra, 2019).

Αρκετοί είναι οι αναλυτές, επίσης, που έχουν εξετάσει και ασχολούνται με τη στρατηγική διάσταση της ΕΕ και με το αν αυτή μπορεί να θεωρηθεί ένας διεθνής δρών ασφάλειας. Ο Kamil Zwolski, πιστεύει ότι το Brexit αποτέλεσε μια πιθανή κινητήριο δύναμη για την ΕΕ να επιτύχει τους μεγαλόπνοους στόχους της προσπαθώντας να τοποθετήσει τον εαυτό της ως ένα μέλος της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Zwolski, 2012). Η Boyka Stefanova παραδέχεται ότι μία από τις κυριότερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίζει η ΕΕ ως παράγοντας ασφάλειας είναι το συνεχώς

μεταβαλλόμενο εγχώριο και διεθνές πλαίσιο στο οποίο οι πολιτικές χρειάζεται να διατυπωθούν και να εφαρμοσθούν (Stefanova, 2005). Οι Trineke Palm και Ben Crum θεωρούν πως ο χαρακτηρισμός μιας δύναμης ως δρώντα ασφαλείας διεθνούς βεληνεκούς πρέπει να βασίζεται στις στρατιωτικές αποστολές που έχει διεξάγει και είναι σε θέση να διεξάγει, καθώς αυτές εμπεριέχουν το χαρακτηριστικό της συλλογικής χρήσης στρατιωτικής ισχύος (Trineke Palm & Ben Crum, 2019).

Όπως προαναφέρθηκε, εκτεταμένη έρευνα έχει πραγματοποιηθεί και πολλοί αναλυτές έχουν λάβει θέση για τις σχέσεις του NATO με την ΕΕ. Μικρή έρευνα, όμως, φαίνεται να έχει πραγματοποιηθεί αναφορικά με το ρόλο του Η.Β. στις σχέσεις των δύο οργανισμών και πώς η αποχώρησή του από την ΕΕ επηρέασε τις σχέσεις αυτές, ενώ εντοπίζεται και πιθανό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία για τα ανωτέρω ζητήματα. Οι Nele Marianne και Ewers – Peters σε πρόσφατο άρθρο τους σχολιάζουν την επίδραση του Brexit στις σχέσεις ΕΕ – NATO (Ewers-Peters, 2021), παρόλα αυτά η εν λόγω εργασία θα προσπαθήσει να πληρώσει το βιβλιογραφικό κενό αυτό.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Για μεγάλο χρονικό διάστημα στην Ευρώπη υπήρχε η συζήτηση για το αν αυτή αποτελεί έναν «δρώντα» ασφάλειας ή όχι. Η κύρια διαχωριστική γραμμή στις συζητήσεις βρισκόταν ανάμεσα σε αυτούς που έβλεπαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως χώρο επιδίωξης διακυβερνητικών στόχων (Hoffmann, 1965) και σε αυτούς που την αντιμετώπιζαν ως μια συνεχή διαδικασία που θα οδηγήσει τελικά σε ένα υπερεθνικό κράτος (Haas, 1958). Στις μέρες μας έχει επικρατήσει η άποψη ότι η Ευρώπη μπορεί να χαρακτηριστεί κάτι μεταξύ ενός διεθνή οργανισμού και ενός ομοσπονδιακού κράτους.

Τόσο στο διεθνές δίκαιο όσο και στις συμβατικές διεθνείς σχέσεις, ο κρατισμός παραδοσιακά θεωρείται προϋπόθεση χαρακτηρισμού ως «δρώντα» στο διεθνές σύστημα. Ο εκσυγχρονισμός της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, βέβαια, ανέδειξε κι άλλα κριτήρια, με ανάλογη σημασία αυτής του κρατισμού, όπως η αυτονομία και η ικανότητα δράσης, γεγονός που καθιστά δυνατό για τους πολυμερείς οργανισμούς εν γένει, και την ΕΕ συγκεκριμένα, να χαρακτηρισθούν ως «δρώντες» (Rieker, 2007).

Ο Gunnar Sjöstedt όρισε την ικανότητα να αποτελείς διεθνή δρών και παράγοντα ασφάλειας ως την «ικανότητα ενεργητικής και σκόπιμης δράσης σε σχέση και με τους άλλους δρώντες της διεθνούς σκηνής» (Sjöstedt, 1977). Οι Bretherton and Vogler στο έργο τους συμφωνούν στην ανωτέρω επισήμανση του Gunnar Sjöstedt για ενεργητική ικανότητα και προσθέτουν σε αυτή ότι αποτελείται από μία εσωτερική διάδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων (Bretherton and Vogler, 2006). Ένας παράγοντας διεθνούς ασφάλειας είναι μια οντότητα ικανή να διαμορφώνει και να ενεργεί βάσει ιδίων αποφάσεων και αυτή η δυνατότητα για δράση αντανακλά την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον εσωτερικό χαρακτήρα του δρώντα και τις δυνατότητες που αυτός του παρέχει και στις εξωτερικές ευκαιρίες που του εμφανίζονται.

Οι Bretherton και Vogler διακρίνουν τρία είδη αλληλεπιδράσεων: την αλληλεπίδραση ανάμεσα στο περιβάλλον μέσα στον οποίο δραστηριοποιείται ο δρών, την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις εσωτερικές δομές του που διαμορφώνουν το επίπεδο δυνατοτήτων του και την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις εσωτερικές πολιτικές του που το επιτρέπουν ή όχι την εξωτερική του επιδίωξή του. Δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση

στον τομέα των εσωτερικών πολιτικών πρέπει να διευκρινιστεί ότι αυτός αποτελείται ίσως από τέσσερα δομικά στοιχεία αναφορικά με το δρώντα: την κοινή δέσμευση σε ένα σύνολο πρωταρχικών αξιών, την νομιμοποίηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική, την ικανότητα προσδιορισμού των προτεραιοτήτων και διαμόρφωσης των κατάλληλων πολιτικών και, τέλος, η δυνατότητα χρήσης μέσων πολιτικής, όπως η διπλωματία, η οικονομία και οι ένοπλες δυνάμεις, για την πραγμάτωση των επιδιώξεων του (Bretherton and Vogler, 2006).

Οι March και Olsen στο έργο τους διακρίνουν τη σημασία του ανωτέρω τομέα της εσωτερικής πολιτικής και διακρίνουν τέσσερεις βασικούς τύπους πολιτικών και διοικητικών ικανοτήτων που απαιτούνται για να θεωρηθεί ένα κράτος ή ένας οργανισμός ως παράγοντας διεθνούς επιρροής και ασφάλειας (Olsen, 1995). Πρώτον, η προσοχή στρέφεται στα δικαιώματα και τις εξουσίες, οι οποίες πρέπει να έχουν εκχωρηθεί επίσημα και να προστατεύονται από ένα σύνολο κανόνων και κανονισμών. Δεύτερον, οι March και Olsen δίνουν έμφαση στην ανάγκη ύπαρξης πόρων, οι οποίοι καθιστούν το δρώντα ικανό να κάνει πράγματα ή να μπορεί να πετυχαίνει να κάνουν άλλοι πράγματα γι' αυτόν. Τέτοιοι πόροι μπορεί να περιέχουν χρήματα, χρόνο, πληροφόρηση, εγκαταστάσεις, εξοπλισμό κ.α. Τρίτον, απαραίτητο στοιχείο είναι οι αρμοδιότητες και η γνώση, τα οποία επιμοιράζονται σε ατομικό επίπεδο και επίπεδο θεσμών αντίστοιχα. Τέλος, μεγίστης σημασίας συστατικό είναι η οργανωτική ικανότητα, καθώς αυτή επιτρέπει την αποτελεσματική χρήση και αξιοποίηση της εξουσίας, των πόρων και των αρμοδιοτήτων, λειτουργώντας έτσι σα συνδετικός κρίκος όλων των ανωτέρων βασικών τύπων πολιτικής (Olsen, 1995).

Πόσο, όμως, σημαντική είναι η στρατιωτική ισχύς για τον χαρακτηρισμό της Ευρώπης ως παράγοντα ασφάλειας; Η Smith υποστηρίζει πως κάθε μεγάλη δύναμη με βλέψεις για να διαδραματίσει ρόλο δρώντα διεθνούς ασφάλειας, θα πρέπει να είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη στρατιωτική της ταυτότητα (Karen Smith, 2005). Αναφορικά με την Ευρώπη, πολλοί είναι οι αναλυτές που υποστηρίζουν πως η στρατιωτική ισχύς έρχεται να υποστηρίξει την ενδυνάμωση του εν γένει διεθνή ρόλου της Ένωσης, καθώς αποτελεί ένα επιπλέον εργαλείο προώθησης των αξιών και των αρχών της στον κόσμο (Björkdahl, 2012).

Τα ανωτέρω αποδεικνύουν πως η διεθνής κοινότητα έχει αρχίσει να απομυθοποιεί τον παράγοντα του κρατισμού ως βασικό για το χαρακτηρισμό ενός δρώντα ως δρώντα ασφαλείας. Ο εκσυγχρονισμός των δομών, των τεχνολογιών, αλλά και των απειλών δημιουργούν τη δυνατότητα της προσαρμογής σε νέα και συνεχώς μεταβαλλόμενα περιβάλλοντα ως απαραίτητη προϋπόθεση επιβίωσης στη σημερινή εποχή. Οι κύριοι διεθνείς δρώντες δεν είναι πλέον εξ ολοκλήρου κράτη, αλλά επικρατούν και μη κρατικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην αυξανόμενη αστάθεια και τις προκλήσεις (Κορρα, 2019). Το στοιχείο της απροθυμίας από ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ για τη θυσία της εθνικής ασφάλειας με παραδοσιακούς όρους στο βωμό της ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, ίσως να είναι και αυτό το στοιχείο που φαίνεται να διευκόλυνε τη μεταμοντέρνα προσέγγιση ασφαλείας, μια προσέγγιση που τονίζει την αξία του συνδυασμού διαφορετικών εργαλείων πολιτικής της ασφάλειας, χωρίς βέβαια να υπάρχουν συγκεκριμένες σημαντικές ελλείψεις στη φάση της υλοποίησης αυτής της προσέγγισης από ευρωπαϊκής πλευράς.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Η αποχώρηση του Η.Β. από τις τάξεις της ΕΕ αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα κεφαλαιώδους σημασίας γεγονός στην ιστορία της γηραιάς ηπείρου. Επηρέασε, όμως, η αποχώρηση αυτή τη σχέση μεταξύ NATO και ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας; Πώς το γεγονός αυτό διαμόρφωσε τις προσπάθειες της ΕΕ να αποτελέσει διεθνή παράγοντα ασφαλείας; Τέλος, αν βγάλουμε από την εξίσωση άλλες μεγάλες δυνάμεις, όπως το NATO, τις ΗΠΑ και το Η.Β., πώς η ΕΕ «βλέπει» το σύγχρονο κόσμο και πώς σχεδιάζει την «επόμενη μέρα της»; Αυτά είναι και τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα τα οποία η συγκεκριμένη διπλωματική θα προσπαθήσει να απαντήσει.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Όπως προαναφέρθηκε σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθεί αν η αποχώρηση του Η.Β. από τις τάξεις της ΕΕ οδήγησε σε ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ NATO και ΕΕ στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας και αν επίδρασε καταλυτικά στον τρόπο που η ΕΕ αντιλαμβάνεται και σχεδιάζει το μέλλον της ως διεθνής παράγων ασφαλείας. Η παρούσα εργασία δεν έχει σκοπό να εξετάσει τη φύση της ΕΕ, τις δομές της και το χαρακτηρισμό αυτής. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το χαρακτηρισμό Ένωση, ο οποίος προκύπτει από τα θεσμικά κείμενα της ΕΕ, και προσπαθεί να εξετάσει τη στρατηγική διάσταση αυτής. Είναι προφανές, λοιπόν, ότι ως case study και ως time framing της εργασίας χρησιμοποιήθηκε το Brexit, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση σε γεγονότα, εξελίξεις και μελέτες από το 2016 και έπειτα. Η μελέτη αποτελεί προϊόν βιβλιογραφικής ανασκόπησης και έρευνας στο διαδίκτυο. Αξιοποιήθηκε, επίσης, η Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αξιοπιστία της σε κείμενα ευρωπαϊκού θεσμικού περιεχομένου, ενώ για την άντληση στατιστικών στοιχείων, κυρίως οικονομικού περιεχομένου, πηγή αποτέλεσε η ιστοσελίδα της Eurostat. Η ανάλυση όλων των συλλεχθέντων δεδομένων έγινε υπό το πρίσμα της επίδρασης αυτών στην στρατηγική θέση και φύση της ΕΕ ως ενός δρώντα διεθνούς ασφαλείας, αλλά και ως προς τα εξελικτικά βήματα αυτής αναφορικά με τον τομέα της ΚΠΑΑ.

ΔΟΜΗ

Στα κεφάλαια που ακολουθούν αναπτύσσονται όλοι οι ανωτέρω προβληματισμοί, οι αναλύσεις και γίνεται προσπάθεια απάντησης αυτών. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο ακολουθεί ένα σύντομο ιστορικό της εξέλιξης της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Πολιτικής, καθώς και ο ρόλος του NATO σε αυτή. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η θέση της ΕΕ στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και, συγκεκριμένα, αν αυτή αποτελεί ένα διεθνή δρώντα ή όχι, λαμβάνοντας υπόψιν το ρόλο του NATO και του Brexit στην προσπάθεια αυτή. Στο τρίτο κεφάλαιο η ανάλυση επικεντρώνεται στον τρόπο ενόρασης του μέλλοντος από την ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας και προτείνεται ένα τρίπτυχο σύστημα διαλειτουργικότητας των σχέσεων NATO – ΕΕ για την καλύτερη συνεργασία και αποτελεσματικότητα αυτών. Τέλος, στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο προτείνεται να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση και υποστήριξη στη Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία, καθώς ότι αυτή αποτελεί το «κλειδί» στην ολοκλήρωση της εξέλιξης του ευρωπαϊκού πυλώνα της ασφάλειας και άμυνας.

Κεφάλαιο 1^ο: Ιστορική Αναδρομή – Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Πολιτικής παράλληλα με την ανάπτυξη του NATO

Η διατλαντική συμμαχία αποτελούσε την «καρδιά» της Ευρωπαϊκής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΠΑ) και της εξέλιξής της, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ως Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ). Οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές του Ατλαντικού και οι αλληλεπιδράσεις αυτών χαρακτηρίζονται από έναν περίπλοκο και, ορισμένες φορές, ταραγμένο χαρακτήρα ήδη από τη γέννηση και των δύο οργανισμών.

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε ολόκληρη την υφήλιο σε μια προσπάθεια αναδιοργάνωσης και ανάκαμψης από τα δεινά που άφησε πίσω του ο πόλεμος. Η γηραιά ήπειρος ήταν αυτή που είχε πληγεί το περισσότερο. Οι ρίζες μιας οργανωμένης κοινής Ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής ξεκινούν ήδη από το 1948, όπου σε πρόωρο μεταπολεμικό κλίμα, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι χώρες της Benelux υπέγραψαν τη Συνθήκη των Βρυξελλών. Η εν λόγω διπλωματική κίνηση έθεσε τα θεμέλια και αποτέλεσε τον προπομπό μιας κοινής στρατιωτικής προσπάθειας, η οποία αποτέλεσε και τον πρώτο αμυντικό οργανισμό στην Ευρώπη με την προσθήκη της Ιταλίας και της Γερμανίας. Τα επτά αυτά κράτη υπέγραψαν στο Παρίσι το 1954 της ίδρυση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), ως αποτέλεσμα της αποτυχημένης προσπάθειας δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας το 1950.

Παράλληλα, την ίδια χρονική περίοδο, και στον απόηχο της Σοβιετικής απειλής, τα πέντε κράτη της Συνθήκης των Βρυξελλών στην προσπάθεια ενδυνάμωσης των στρατιωτικών τους δυνατοτήτων εναντίον των Σοβιετικών ενόπλων δυνάμεων, υπέγραψαν τον Απρίλιο του 1949 μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), τον Καναδά, την Πορτογαλία, την Ιταλία, τη Νορβηγία, την Ισλανδία και τη Δανία τη Βορειοατλαντική Συνθήκη (NATO) (NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION, 2022).

Από το 1954 μέχρι το 1973, το έργο της ΔΕΕ στον ιδιαίτερος νευραλγικό τομέα της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής ήταν κεφαλαιώδους σημασίας, αφού συνέβαλε στην ενσωμάτωση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στη συμμαχία του

NATO και στις περίπλοκες διαβουλεύσεις των ιδρυτικών κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με το Ηνωμένο Βασίλειο, μέχρι την ένταξή του το 1973.

Στις αρχές του 1970 υπήρξε από τα κράτη μέλη η επιθυμία για διεύρυνση των δυνατοτήτων προόδου σε πολιτικό επίπεδο. Για το λόγο αυτό συντάχθηκε η «Έκθεση Davignon», η οποία υποβλήθηκε στη σύνοδο κορυφής του Λουξεμβούργου το 1970. Η έκθεση αποτέλεσε την απαρχή και τη βάση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (ΕΠΣ), η οποία εγκαινιάστηκε ανεπίσημα το 1970, πριν θεσμοθετηθεί με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) το 1987 (EUR-LEX, 2021). Οι παγκόσμιες εξελίξεις και τα ιστορικής σημασίας γεγονότα που ακολούθησαν, όμως, όπως η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας και ο πόλεμος του Κόλπου, κατέδειξαν την αδυναμία της ΕΟΚ για επιρροή, καθώς δε διέθετε τις απαιτούμενες δυνατότητες παρέμβασης. Έτσι, μετά από διαδοχικές αναθεωρήσεις των συνθηκών τα κράτη - μέλη κατέληξαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, η οποία δημιούργησε την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και τοποθέτησε την εξωτερική πολιτική σε ένα νέο πλαίσιο, θεσπίζοντας την ως δεύτερο πυλώνα της (Europarl, 09/2021). Με την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) η Ένωση είχε πλέον ως αποστολή να καθορίζει και να εφαρμόζει, με διακυβερνητικές ωστόσο μεθόδους, μια κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας. Η ΚΕΠΠΑ στον τελικό σχεδιασμό της προέβλεπε μια κοινή αμυντική πολιτική, με την ΔΕΕ ως κύριο αμυντικό στοιχείο της. Το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς, οι υπουργοί εξωτερικών του NATO σε συνδιάσκεψη στο Όσλο, υποστήριξαν την ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ και συγκεκριμένα της ΔΕΕ ως μέσω ενίσχυσης του ευρωπαϊκού πυλώνα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και ως αμυντικού στοιχείου της ίδιας της ΕΕ. Η ΔΕΕ θα κάλυπτε παράλληλα και τις νεοθεσπισμένες αποστολές Petersberg, που αφορούσαν κυρίως σε ανθρωπιστική βοήθεια, αποστολές πρόληψης συγκρούσεων, παροχής συμβουλών και συνδρομής σε στρατιωτικά θέματα και σταθεροποίησης στο τέλος μιας σύγκρουσης (Petersberg, 2021).

Η σύμπλευση μεταξύ NATO και ΕΕ συνεχίζεται με τους ηγέτες των χωρών του NATO στις αρχές του 1994 να υποστηρίζουν την υιοθέτηση των Combined Joint Task Forces με «διαχωρίσιμα, αλλά όχι χωριστά» αναπτυσσόμενα στρατηγεία (headquarters), τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για επιχειρήσεις υπό ευρωπαϊκή ηγεσία στο πλαίσιο ανάπτυξης της ΚΕΠΠΑ (NATO, Αύγουστος 2010). Τέσσερα χρόνια αργότερα,

τον Δεκέμβριο του 1998, στο Σαιν Μαλό, η γαλλική και βρετανική ηγεσία καταλήγουν σε μια Κοινή Δήλωση αναφορικά με την ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική. Η Κοινή αυτή Δήλωση αποτέλεσε την πρώτη εκδήλωση από πλευράς Μ. Βρετανίας για ευρωπαϊκή συνεργασία και δράση στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Βέβαια οι λόγοι για τους οποίους Γαλλία και Βρετανία κατέληξαν στη συμφωνία αυτή ήταν διαφορετικοί, με την πρώτη να τη βρίσκει ως ευκαιρία για ενδυνάμωση της ΕΕ ως στρατηγικό δρώντα και δρώντα ασφάλειας, ενώ η δεύτερη ως ευκαιρία για ενδυνάμωση των διατλαντικών σχέσεων (Amelia Hadfield, 2017). Ο Βρετανός πρωθυπουργός Tony Blair είχε ως κύρια ανησυχία τη βιωσιμότητα του NATO και την απρόσκοπτη συνέχιση της εμπλοκής αυτού στην άμυνα της Ευρώπης. Αναλαμβάνοντας, λοιπόν, πρωτοβουλία στον τομέα αυτό θα μπορούσε να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο και να επηρεάσει τα γεγονότα και τις εξελίξεις ως προς όφελος του διατλαντικού δεσμού και όχι της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και σε αυτόν τον τομέα (Biscop, 2012). Ταυτόχρονα, όμως, κατάφερε να αντιπαραβάλει έναν γαλλο-βρετανικό άξονα στον ήδη υπάρχοντα γαλλο-γερμανικό οικονομικό και χρηματιστικό άξονα, ο οποίος τον επόμενο χρόνο θα ολοκλήρωνε τα στάδια υλοποίησης μιας πλήρως οικονομικής και νομισματικής Ένωσης. Στην Κοινή αυτή Δήλωση οι δύο χώρες κατέληγαν στην ανάγκη που υπάρχει η ΕΕ να διαδραματίζει έναν πλήρη παγκόσμιο ρόλο, ο οποίος θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω της στρατηγικής αυτονομίας στην λήψη των αποφάσεων, καθώς και με την αυτόνομη δράση, πάντα στο πλαίσιο συνεργασίας με το NATO και υπό την συλλογική ασφάλεια που παρέχει αυτό στα μέλη του (Centre virtuel de la connaissance sur l'Europe, 06/2015).

Η ΕΕ προσπάθησε να καθιερώσει τρόπους για αποτελεσματικότερη διαδικασία στη λήψη των αποφάσεων και στον τομέα της Αμυντικής Πολιτικής, παρ' όλο που αυτός είχε διατηρήσει πλήρη διακυβερνητικό χαρακτήρα. Έτσι το 1997, με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, περιλήφθηκε η εποικοδομητική αποχή και η ψηφοφορία με ειδική πλειοψηφία, αλλά όχι στον τομέα της ασφάλεια και άμυνας. Τον Δεκέμβριο του 1999, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θεσμοθέτησε τον ρόλο του Ύπατου Εκπροσώπου της ΚΕΠΠΑ. Με τη Συνθήκη της Νίκαιας του 2003 θεσπίστηκαν περαιτέρω αλλαγές για τη βελτιστοποίηση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, ενώ ανατέθηκε στην Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (ΕΠΑ), η οποία συγκροτήθηκε με απόφαση του Συμβουλίου τον Ιανουάριο του 2001, να ασκεί τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων (Europarl, 10/2021).

Η αμυντική συνεργασία των δύο οργανισμών συνεχίζεται με μια υψίστης σημασίας συμφωνία τον Δεκέμβριο του 2002. Με την κοινή δήλωση αναφορικά με την ΚΕΠΠΑ (NATO-EU Declaration on ESDP) το NATO και η ΕΕ επισημοποίησαν την στρατηγική τους εταιρική σχέση και επιβεβαιώθηκε η εξασφάλιση πρόσβασης της ΕΕ στις δυνατότητες σχεδιασμού του NATO στις στρατιωτικές του επιχειρήσεις. Επίσης, επισημοποιήθηκε η κοινή στρατηγική και η σύμπλευση των οργανισμών αναφορικά με την ισότητα στη λήψη των αποφάσεων, με το σεβασμό στα συμφέροντα των κρατών - μελών της ΕΕ και με το σεβασμό των αρχών του Χάρτη των ΗΕ (EUR-LEX, Μάιος 2007). Σε συνέχεια των πολιτικών αποφάσεων του Δεκεμβρίου του 2002, το Μάρτιο του 2003 εγκρίθηκαν οι ρυθμίσεις του «Berlin Plus», οι οποίες θεσμοθέτησαν τη βάση για τη συνεργασία NATO – ΕΕ στη διαχείριση κρίσεων. Το κυριότερο επίτευγμα της εν λόγω συμφωνίας για την ΕΕ ήταν πλέον η παροχή της δυνατότητας αξιοποίησης των συλλογικών πόρων του NATO για επιχειρήσεις υπό την ηγεσία της ΕΕ ακόμα και αν το NATO, ως σύνολο χωρών, δεν θα εμπλακεί.

Ο θεσμικός χαρακτήρας και το συνολικό πλαίσιο λειτουργίας της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) της ΕΕ καθορίστηκε με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία τέθηκε σε ισχύ το Δεκέμβριο του 2009.

Οι καινοτομίες στη Συνθήκη της Λισαβόνας επέτρεψαν τη βελτίωση της συνεκτικότητας όσον αφορά την πολιτική στον τομέα της ΚΠΑΑ. Ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας έχει πλέον διττό ρόλο. Κατέχει τη θέση του αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΑΠ/ΥΕ) σε θέματα που άπτονται με εξωτερικές υποθέσεις, ενώ προεδρεύει του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων στη «σύνθεση Υπουργών Άμυνας» (το όργανο λήψης αποφάσεων σχετικά με την ΚΠΑΑ της ΕΕ). Επίσης, ηγείται της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) και διευθύνει τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας (ΕΟΑ) (Eurparl, 09/2021).

Κεφάλαιο 2^ο: Η ΕΕ ως διεθνής στρατηγικός παράγοντας και δρών ασφαλείας

Για μεγάλο χρονικό διάστημα στην Ευρώπη υπήρχε η συζήτηση για το αν αυτή αποτελεί έναν «δρώντα» ασφαλείας ή όχι. Η κύρια διαχωριστική γραμμή στις συζητήσεις βρισκόταν ανάμεσα σε αυτούς που έβλεπαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως χώρο επιδίωξης διακυβερνητικών στόχων (Hoffmann, 1965) και σε αυτούς που την αντιμετώπιζαν ως μια συνεχή διαδικασία που θα οδηγήσει τελικά σε ένα υπερεθνικό κράτος (Haas, 1958).

Τόσο στο διεθνές δίκαιο όσο και στις συμβατικές διεθνείς σχέσεις, ο κρατισμός παραδοσιακά θεωρείται προϋπόθεση χαρακτηρισμού ως «δρώντα» στο διεθνές σύστημα. Ο εκσυγχρονισμός της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, βέβαια, ανέδειξε κι άλλα κριτήρια, με ανάλογη σημασία αυτής του κρατισμού, όπως η αυτονομία και η ικανότητα δράσης (Rieker, 2007), γεγονός που καθιστά δυνατό για τους πολυμερείς οργανισμούς εν γένει, και την ΕΕ συγκεκριμένα, να χαρακτηρισθούν ως «δρώντες».

Ο Gunnar Sjödtedt όρισε την ικανότητα να αποτελεί ένας οργανισμός διεθνή δρώντα και παράγοντα ασφαλείας ως την «ικανότητα ενεργητικής και σκόπιμης δράσης σε σχέση και με τους άλλους δρώντες της διεθνούς σκηνής» (Sjödtedt, 1977). Οι Bretherton and Vogler στο έργο τους συμφωνούν στην ανωτέρω επισήμανση του Gunnar Sjödtedt για ενεργητική ικανότητα και προσθέτουν σε αυτή ότι αποτελείται από μία εσωτερική διάδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων (Bretherton and Vogler, 2006). Ένας παράγοντας διεθνούς ασφαλείας είναι μια οντότητα ικανή να διαμορφώνει και να ενεργεί βάσει ιδίων αποφάσεων και αυτή η δυνατότητα για δράση αντανακλά την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον εσωτερικό χαρακτήρα του δρώντα και τις δυνατότητες που αυτός του παρέχει και στις εξωτερικές ευκαιρίες που του εμφανίζονται.

Οι Bretherton και Vogler διακρίνουν τρία είδη αλληλεπιδράσεων: την αλληλεπίδραση ανάμεσα στο περιβάλλον μέσα στον οποίο δραστηριοποιείται ο δρών, την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις εσωτερικές δομές του που διαμορφώνουν το επίπεδο δυνατοτήτων του και την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις εσωτερικές πολιτικές του που το επιτρέπουν ή όχι την εξωτερική του επιδίωξήν του. Δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στον τομέα των εσωτερικών πολιτικών πρέπει να διευκρινιστεί ότι αυτός αποτελείται

ίσως από τέσσερα δομικά στοιχεία αναφορικά με το δρώντα: την κοινή δέσμευση σε ένα σύνολο πρωταρχικών αξιών, την νομιμοποίηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική, την ικανότητα προσδιορισμού των προτεραιοτήτων και διαμόρφωσης των κατάλληλων πολιτικών και, τέλος, τη δυνατότητα χρήσης μέσων πολιτικής, όπως η διπλωματία, η οικονομία και οι ένοπλες δυνάμεις, για την πραγμάτωση των επιδιώξεων του (Bretherton and Vogler, 2006).

Οι March και Olsen στο έργο τους διακρίνουν τη σημασία του ανωτέρω τομέα της εσωτερικής πολιτικής και διακρίνουν τέσσερις βασικούς τύπους πολιτικών και διοικητικών ικανοτήτων που απαιτούνται για να θεωρηθεί ένα κράτος ή ένας οργανισμός ως παράγοντας διεθνούς επιρροής και ασφάλειας. Πρώτον, η προσοχή στρέφεται στα δικαιώματα και τις εξουσίες, οι οποίες πρέπει να έχουν εκχωρηθεί επίσημα και να προστατεύονται από ένα σύνολο κανόνων και κανονισμών. Δεύτερον, οι March και Olsen δίνουν έμφαση στην ανάγκη ύπαρξης πόρων, οι οποίοι καθιστούν το δρώντα ικανό να κάνει πράγματα ή να μπορεί να πετυχαίνει να κάνουν άλλοι πράγματα γι' αυτόν. Τέτοιοι πόροι μπορεί να περιέχουν χρήματα, χρόνο, πληροφόρηση, εγκαταστάσεις, εξοπλισμό κ.α. Τρίτον, απαραίτητο στοιχείο είναι οι αρμοδιότητες και η γνώση, τα οποία επιμοιράζονται σε ατομικό επίπεδο και επίπεδο θεσμών αντίστοιχα. Τέλος, μέγιστης σημασίας συστατικό είναι η οργανωτική ικανότητα, καθώς αυτή επιτρέπει την αποτελεσματική χρήση και αξιοποίηση της εξουσίας, των πόρων και των αρμοδιοτήτων, λειτουργώντας έτσι σε συνδυασμό με όλους τους ανωτέρω βασικούς τύπους πολιτικής (Olsen, 1995).

Πόσο, όμως, σημαντική είναι η στρατιωτική ισχύς για τον χαρακτηρισμό της Ευρώπης ως παράγοντα ασφάλειας; Η Smith υποστηρίζει πως κάθε μεγάλη δύναμη με βλέψεις για να διαδραματίσει ρόλο δρώντα διεθνούς ασφάλειας, θα πρέπει να είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη στρατιωτική της ταυτότητα (Karen Smith, 2005). Αναφορικά με την Ευρώπη, πολλοί είναι οι αναλυτές που υποστηρίζουν πως η στρατιωτική ισχύς έρχεται να υποστηρίξει την ενδυνάμωση του εν γένει διεθνούς ρόλου της Ένωσης, καθώς αποτελεί ένα επιπλέον εργαλείο προώθησης των αξιών και των αρχών της στον κόσμο (Björkdahl, 2012).

Εστιάζοντας, λοιπόν, στα χαρακτηριστικά ενός δρώντα ασφάλειας, όπως τα αναλύει η βιβλιογραφία και, συγκεκριμένα, βασισμένοι στο προφίλ που προτείνουν οι March και Olsen, ποια είναι τα βήματα που η ΕΕ έχει κάνει από τη γέννησή της μέχρι και σήμερα;

Οι March και Olsen, λοιπόν, υποστηρίζουν ότι σε ένα κράτος ή πλέον και σε έναν οργανισμό ή σύμπλεγμα κρατών, για να υπάρχει στρατηγική υπόσταση, θα πρέπει τα δικαιώματα και οι εξουσίες να έχουν εκχωρηθεί επίσημα, αλλά και να προστατεύονται από ένα σύνολο κανόνων (Olsen, 1995). Οι μεγάλες αλλαγές και καινοτομίες στον τομέα της ΚΕΠΠΑ στην Ευρώπη χρονολογούνται από το 1992 και έπειτα. Με τη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 η ευρωπαϊκή εξωτερική και αμυντική πολιτική έλαβε σάρκα και οστά ως ένας ξεχωριστός πυλώνας της ΕΕ. Κορωνίδα στην διαδικασία θεσμοθέτησης του εν λόγω τομέα αποτέλεσε η συνθήκη της Λισαβόνας το 2009, με την οποία καθορίστηκε ο θεσμικός χαρακτήρας και το συνολικό πλαίσιο λειτουργίας της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ).

Αναφορικά με τους πόρους που πρέπει να έχει στη διάθεση του ένας διεθνής δρώντας ασφάλειας, η ΕΕ κάνει σταδιακά, αλλά αποφασιστικά βήματα προς αυτή τη κατεύθυνση. Στο σημείο αυτές δύο ρηξικέλευθες ενέργειες αξίζει να σημειωθούν. Το European Defence Fund ιδρύθηκε το 2017, ύστερα από πρόταση του Προέδρου της Επιτροπής Jean-Claude Juncker το 2016, με στόχο το συντονισμό και την αύξηση των εθνικών επενδύσεων των κρατών μελών της ΕΕ στην αμυντική έρευνα και στον αμυντικό σχεδιασμό, καθώς και τη βελτίωση της διαλειτουργικότητας μεταξύ των εθνικών ενόπλων δυνάμεων. Ο προϋπολογισμός του EDF για τις χρονιές 2021-2027 έχει ύψος 8 δις ευρώ, εκ των οποίων τα 2,7 δις διατίθενται για τη χρηματοδότηση συνεργατικής αμυντικής έρευνας και τα υπόλοιπα 5,3 δις θα συνεισφέρουν στις εθνικές προσπάθειες επαύξησης αμυντικών ικανοτήτων (European Defence Agency, 2023). Η δεύτερη καινοτομία ακούει στο όνομα «Μηχανισμός Γειτονίας, Ανάπτυξης και Διεθνούς Συνεργασίας – Η Ευρώπη στον Κόσμο» (ΜΓΑΔΣ - Η Ευρώπη στον Κόσμο) αποτελώντας το κύριο χρηματοδοτικό μέσο για την εξωτερική δράση της ΕΕ αρχής γενομένης από την 1^η Ιανουαρίου 2021. Ο «ΜΓΑΔΣ - Η Ευρώπη στον Κόσμο» έρχεται με ένα συνολικό κεφάλαιο 79,5 δις. ευρώ για τα έτη 2021-2027, με το 75% αυτών να δαπανάται στον γεωγραφικό πυλώνα που αφορά την ευρωπαϊκή γειτονία, το 8% στο

θεματικό πυλώνα για τη διεθνή προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη δημοκρατία, ενώ το 4% στον πυλώνα της ταχείας αντίδρασης, που με περίπου 3,1 εκ. ευρώ επιτρέπει τη χρηματοδότηση της ικανότητας της ΕΕ για ταχεία αντίδραση για τη διαχείριση κρίσεων, την πρόληψη συγκρούσεων και την οικοδόμηση της ειρήνης. Επιπλέον, ο «ΜΓΑΔΣ - Η Ευρώπη στον Κόσμο» περιλαμβάνει και πρόσθετο αποθεματικό για τη χρηματοδότηση αναδυόμενων προκλήσεων και προτεραιοτήτων (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021). Τα ανωτέρω ποσά για το έτος 2021 αντιπροσώπευαν το 1,5% του ΑΕΠ της ΕΕ ως οργανισμού σύμφωνα με σχετική έρευνα και στατιστικά της World Bank Group (Stockholm International Peace Research Institute, 2023). Αξίζει να σημειωθεί ότι το αντίστοιχο ποσοστό αμυντικών δαπανών για το έτος 2020 άγγιξε το 1,3%, ενώ το 2019 το 1,2%, σύμφωνα με την ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσία (Eurostat - Government expenditure on defence, 2023). Η αύξηση αυτή της τάξης του 0,2%, ωστόσο, τοποθετεί την ΕΕ κάτω από άλλους διεθνείς δρώντες ασφάλειας όπως οι ΗΠΑ (3,5%), η Κίνα (1,7%), η Ρωσία (4,1%) και το Η.Β. (2,2%) (Stockholm International Peace Research Institute, 2023) προβάλλοντας ανάγλυφα τα βήματα προόδου που επιτυγχάνει η ΕΕ, αλλά παράλληλα και την ανάγκη για μεγαλύτερη επένδυση στο τομέα της άμυνας, αν επιθυμεί να «κοιτάξει στα μάτια» τους λοιπούς στρατηγικούς «γίγαντες».

Οι March και Olsen δίνουν έμφαση και στον τομέα της γνώσης και της αξιοποίησης αυτής. Στον 21^ο αιώνα η ΕΕ έχει εργαστεί προς την επίτευξη μια στρατηγικής και στρατιωτικής κουλτούρας και αντιλαμβανόμενη το πολυδιάστατο πλέον του στρατηγικού περιβάλλοντος έχει αναπτύξει διάφορες υπηρεσίες που συμβάλλουν στη σωστή διαχείριση της πληροφορίας και την αξιοποίηση αυτής. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Σπουδών Ασφαλείας (European Union Institute for Security Studies - EUISS) το οποίο ιδρύθηκε το 2001 με σκοπό την προσφορά έρευνας και αποτελεσμάτων ανάλυσης στην ΚΕΠΠΑ, το Ευρωπαϊκό Δορυφορικό Κέντρο (European Union Satellite Centre – EUSC) με ιδρυτική χρονολογία το 2002 και στόχο να συνεισφέρει στην ορθή λήψη αποφάσεων παρέχοντας προϊόντα ανάλυσης up to date από δορυφορικές πηγές και της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Υπηρεσίας (European Defence Agency – EDA) από το 2004 με απώτερο σκοπό την αδιάλειπτη υποστήριξη του Συμβουλίου και των προσπαθειών των κρατών μελών για τη διαχείριση κρίσεων (Rieker, 2007). Επίσης, πολύτιμο εργαλείο μετάδοσης γνώσεων και

καλλιέργειας ευρωπαϊκής κουλτούρας αποτελεί η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Ασφάλειας και Άμυνας (European Security and Defence College) το 2005, η οποία αφιερώνεται στην παροχή καταρτισμένων γνώσεων και εκπαίδευσης και στη δημιουργία μιας κοινής ευρωπαϊκής κουλτούρας στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, ενώ επεκτείνεται και πέραν ευρωπαϊκών συνόρων με σκοπό την προώθηση των ευρωπαϊκών αξιών και την ανταλλαγή βέλτιστων αμυντικών πρακτικών με συμμάχους ανά τον κόσμο.

Τέλος, η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (ΜΔΣ ή PESCO) εγκαθιδρύθηκε από το Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 2017 με σκοπό τη σταδιακή ολοκλήρωση της συνεργασίας των συμμετεχόντων μελών από μεμονωμένα έργα σε ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό δίκτυο ικανοτήτων προσβλέποντας στην αύξηση της απαιτούμενης οργανωτικής ικανότητας, η οποία θα λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος της εξουσίας, των πόρων και των γνώσεων. Σε αυτό το πνεύμα κινείται και η απόφαση της ΕΕ το 2009 με τη Συνθήκη της Λισαβόνας να ορίσει το διττό ρόλο του ύπατου εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, ο οποίος κατέχει τη θέση του αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΑΠ/ΥΕ) σε θέματα που άπτονται με εξωτερικές υποθέσεις, ενώ προεδρεύει και του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων στη «σύνθεση Υπουργών Άμυνας» (το όργανο λήψης αποφάσεων σχετικά με την ΚΠΑΑ της ΕΕ).

Θεωρούν, όμως, οι παραδοσιακά Μεγάλες Δυνάμεις την ΕΕ ως ένα δρώντα ασφάλειας με παγκόσμια εμβέλεια; Στο ερώτημα αυτό, το οποίο μπορούμε να υποθέσουμε ότι ξεκίνησε να υφίσταται από τη δημοσιοποίηση της European Global Strategy το 2016, η απάντηση δε φαίνεται να είναι με το μέρος της ΕΕ, καθώς δυνάμεις όπως οι ΗΠΑ, η Κίνα και η Ρωσία αντιμετωπίζουν την Ένωση ως ένα διεθνή δρώντα, αλλά με περιορισμένη δυνατότητα παγκόσμιας επιρροής (José Luis Pontijas Calderón, 2021). Επίσης, αναλύοντας τις στρατηγικές της κυβέρνησης Τραμπ, αλλά και την Προσωρινή Στρατηγική Καθοδήγησης Εθνικής Ασφάλειας της κυβέρνησης Μπάιντεν, η ΕΕ δε παίζει πολύ σημαντικό ρόλο σε καμία από τις δύο, καθώς η συνεργασία μαζί της αναφέρεται ως «σχεδιασμός κοινής ατζέντας» (The White House., 2021).

Η κατεύθυνση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι η ικανότητα της ΕΕ για εξωτερική δράση εξακολουθεί να παρεμποδίζεται από την απουσία μιας κεντρικής εξουσίας λήψης

αποφάσεων που να μπορεί να συνδυάζει οικονομικά, διπλωματικά και καταναγκαστικά μέσα στην εξωτερική της πολιτική (José Luis Pontijas Calderón, 2021). Βέβαια, η ΕΕ εργάζεται συνεχώς προς τη βελτίωση της επικρατούσας κατάστασης. Τα βήματα προόδου αφορούν και τους τέσσερις τομείς τους οποίους οι March και Olsen θεωρούν εκ των ουκ άνευ για την εδραίωση μιας δύναμης ως διεθνή γεωστρατηγικό δρώντα. Τόσο στη νομιμοποίηση των δράσεων, όσο και στους διατιθέμενους πόρους, τη γνώση και τεχνογνωσία, αλλά και τον τελικό συγκερασμό όλων αυτών, η ΕΕ δίνει έμφαση και προχωρά σταδιακά προς την επίτευξη της στρατηγικής της αυτονομίας, αυτονομία βέβαια που προϋποθέτει και έναν ακόμα παράγοντα, αυτόν της εξάρτησης από άλλες μεγάλες δυνάμεις. Η άμεση εξάρτησή της από δυνάμεις και αποφάσεις του NATO, και κατ' επέκταση της Αμερικής, αποτελεί έναν πολύ δεσμευτικό παράγοντα, ο οποίος σίγουρα αποτελεί τροχοπέδη στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της πολιτικής της ασφάλειας και άμυνας. Παράλληλα, βέβαια, το NATO αποτελεί και έναν παράγοντα που με τις κατάλληλες ενέργειες μπορεί να προσφέρει κάλυψη ευρωπαϊκών αναγκών και πλήρωση κενών, μετουσιώνοντάς της σε έναν αντάξιο δρώντα ασφάλειας με αυτό. Τέλος, αυτό που φαίνεται να αλλάζει στην Ευρώπη είναι η αντίληψη της διεθνούς πραγματικότητας με τον Josep Borrell να παραδέχεται την ανάγκη η ΕΕ να μάθει να χρησιμοποιεί τη γλώσσα της δύναμης (Borrell, Οκτώβριος 2019).

2.1. Ο ρόλος του NATO στη διαμόρφωση της διεθνούς θέσης της ΕΕ

Η διατλαντική συμμαχία αποτελούσε ανέκαθεν την «καρδιά» της Ευρωπαϊκής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΠΑ) και της εξέλιξής της, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ως Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ). Όπως προαναφέρθηκε, η αλληλεπίδραση των σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών του Ατλαντικού ήταν ορισμένες φορές αντιφατική. Το «Ευρώ-Ατλαντικό δίλημμα ασφαλείας» με το φόβο του Λονδίνου ως προς την αυτονόμηση της Ευρώπης, με την αισιοδοξία του Παρισιού για ενδυνάμωση του ευρωπαϊκού γεωστρατηγικού ρόλου και τις αντιφατικές αμερικανικές επιθυμίες εμφανίζεται διαχρονικά στις σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης.

Στις αρχές του 2000, η διαφωνία μεταφέρθηκε κυρίως στο αν η αύξηση της δύναμης της ΕΕ θα ενδυνάμωνε ή θα αποδυνάμωνε τη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Στα

μέσα του 2000, λοιπόν, με την υπέρ επεκτατική πολιτική του αμερικανικού στρατού στην Μέση Ανατολή και με την Ευρώπη να αντιμετωπίζει αναδυόμενες προκλήσεις τόσο στη Νότια όσο και στην Ανατολική γειτονιά της, πολλές από τις ανωτέρω σχιζοφρενικές τάσεις εξουθενώθηκαν. Φωνές και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού συμφώνησαν ότι κάτω από τέτοιες συνθήκες η ΕΕ θα πρέπει να είναι σε θέση να αναλάβει την ευθύνη, αλλά και την ηγεσία για την σταθερότητα στην ευρύτερη γειτονιά της. Τις «φωνές» σε πράξη ήρθε να μετουσιώσει το κείμενο του Javier Solana, Υπατου Εκπροσώπου της Ένωσης σε θέματα Εξωτερικής Πολιτικής, το 2003 με τίτλο «European Security Strategy» (Council of EU, 2003). Ο Javier Solana είχε διατελέσει και Γενικός Γραμματέας του NATO (1995-1999) οπότε και η τοποθέτησή του ως ΥΕ δήλωνε την επιθυμία της διασύνδεσης και της συνεργασίας μεταξύ NATO – ΕΕ, παρά τα βήματα προόδου που επιχειρούσε να κάνει η τελευταία. Η ΕΕ είχε προτεραιοποιήσει τους τομείς ασφάλειας στην τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής, τα αποτυχημένα κράτη, τις περιφερειακές συγκρούσεις και το οργανωμένο έγκλημα (Zwolksi, 2012). Η προτεραιοποίηση αυτή, βέβαια, πηγάζει άμεσα από το διεθνές γεωστρατηγικό περιβάλλον της εποχής, με τα νωπά γεγονότα της πτώσης των Δίδυμων Πύργων και της αλλαγής πλεύσης της αμερικάνικης οπτικής αναφορικά με τη διεθνή και την εγχώρια ασφάλεια να διαδραματίζουν καθοριστικό παράγοντα.

Προς αυτή την κατεύθυνση προσανατολίστηκε και η «Ευρωπαϊκή Παγκόσμια Στρατηγική» (European Global Strategy – EUGS), η οποία τελικά εκδόθηκε το 2016, λίγες μέρες μετά την οριστικοποίηση του Brexit. Η «Ευρωπαϊκή Παγκόσμια Στρατηγική» στόχευε στην τοποθέτηση της ΕΕ στην παγκόσμια διακυβέρνηση και στο παγκόσμιο γίγνεσθαι, ενώ, παράλληλα, οδηγούσε σε εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ NATO – ΕΕ. Αν και φαινομενικά οι δύο αυτές φιλοδοξίες είναι αντιφατικές, στην πραγματικότητα μπορούν να είναι συμβατές, καθώς η αυτονομία και σύσφιξη των σχέσεων με την Βορειοατλαντική Συμμαχία θα έρθουν μέσω του NATO και όχι σε αντίθεση με αυτό.

Από τον Δεκέμβριο του 2013 με την δημοσιοποίηση των πρώτων συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, αναφορικά με την προτεραιοποίηση των δράσεων για ισχυρότερη συνεργασία στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας (European Council, 2013), έχουν υπάρξει πολλές

προσπάθειες για επίτευξη στενότερης συνεργασίας μεταξύ της ΚΠΑΑ της ΕΕ και του NATO. Όπως προαναφέρθηκε, αυτές οι προσπάθειες εντατικοποιήθηκαν το 2016, ιδιαίτερα μετά την έξοδο του Η.Β. από την ΕΕ. Δύο εβδομάδες αργότερα, στις 8 Ιουλίου 2016, στην Βαρσοβία, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (Donald Tusk), ο Πρόεδρος της Επιτροπής (Jean-Claude Juncker) και ο Γενικός Γραμματέας του NATO (Jens Stoltenberg) υπέγραψαν μια κοινή δήλωση για τη συνεργασία μεταξύ NATO – ΕΕ. Η κοινή δήλωση είχε στόχο να δώσει μια νέα ώθηση και νέα ουσία στις σχέσεις της ΕΕ και του NATO σε μια περίοδο άνευ προηγούμενων προκλήσεων ασφαλείας από την Ανατολή και το Νότο (Joint Declaration, 2016). Στις 6 Δεκεμβρίου 2016 το NATO και η ΕΕ εξέδωσαν μια δήλωση για την εφαρμογή της «Κοινής Δήλωσης» του Ιουλίου στην οποία παρατίθενταν μια σειρά από προτάσεις συνεργασίας μεταξύ των δύο οργανισμών σε κάθε δυνατό τομέα που επέτρεπε τον συντονισμό μεταξύ των δύο.

Για την πλήρη κατανόηση και διαλεύκανση της λεγόμενης «στρατηγικής αυτονομίας» για την ΕΕ και τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ βλέπει και αντιμετωπίζει τις νέες πραγματικότητες, αξίζει να αναλύσουμε κάποια συγκεκριμένα εδάφια της «Ευρωπαϊκής Παγκόσμιας Στρατηγικής» του 2016. Συγκεκριμένα στο κείμενο αναγράφεται ότι

“When it comes to collective defense, NATO remains the primary framework for most Member States. At the same time, EU-NATO relations shall not prejudice the security and defense policy of those Members which are not in NATO. The EU will therefore deepen cooperation with the North Atlantic Alliance in complementarity, synergy, and full respect for the institutional framework, inclusiveness and decision-making autonomy of the two.”

Με άλλα λόγια, το NATO και η ΕΕ, είναι δύο διαφορετικοί οργανισμοί, με διαφορετικά μέλη και διαφορετικούς στόχους, αλλά πρέπει να σεβαστούν αυτή τη διαφορετικότητα και να δράσουν αφομοιώνοντάς τη. Έτσι, η ουσία του παραπάνω αποσπάσματος έγκειται στην αναγνώριση των ΗΠΑ ως πραγματικού εταίρου της ΕΕ και όχι αυτό καθαυτό το NATO και, γι’ αυτό το λόγο, η ΕΕ πάνω απ’ όλα πρέπει να δημιουργήσει μια βαθιά και συμπληρωματική σχέση με τις ΗΠΑ.

Φαίνεται, επίσης, ότι η ΕΕ δεν επιδιώκει συγκρισιμότητα με το NATO, αλλά ουσιαστικότερη συνεργασία και καταμερισμό εργασιών. Αυτό προκύπτει ανάγλυφο και από την «Κοινή Δήλωση» του Ιουλίου 2016 η οποία επικεντρώνεται σε θετικές συνέργειες μεταξύ των δύο

“We need new ways of working together and a new level of ambition; [. . .] because together we can mobilize a broad range of tools to respond to the challenges we face; and because we have to make the most efficient use of resources.”

Το συγκεκριμένο εδάφιο αναφέρεται σε μια «ολιστική προσέγγιση» στις σχέσεις ΕΕ – NATO αναφορικά με τον τομέα της ασφάλειας και άμυνας και, συγκεκριμένα, στο γεγονός ότι η ΕΕ, όντας ένας δρών που καλύπτει σχεδόν κάθε πολιτική πτυχή, μπορεί να συνεισφέρει στην αντιμετώπιση κρίσεων, σε βαθμό που το NATO από μόνο του δεν μπορεί. Το δεύτερο μισό του εδαφίου αναφέρεται στις σχέσεις ΕΕ – ΗΠΑ και με το βλέμμα στις overseas επιχειρήσεις διαπιστώνει πως στις ΗΠΑ μπορεί να πέφτει το κύριο στρατιωτικό φορτίο, ενώ η ΕΕ θα αναλαμβάνει περισσότερο τις nation – building ενέργειες και την αποκατάσταση των εντάσεων (Howorth, 2018).

Το 2016, όμως, αποτελεί και μια χρονιά αλλαγής οπτικής του θέματος της ΕΕ και του NATO για την ηγεσία των ΗΠΑ. Ο Donald Trump εξέφραξε (και ακόμα εκφράζει) τον αμερικάνικο απομονωτισμό και την επιθυμία των ΗΠΑ για μείωση των εξόδων τους σε συμμάχους που δεν συνεισφέρουν όσο αυτοί στη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Στις 23 Μαρτίου 2016 σε συνέντευξη του στους Mark Halperin και John Heilemann για το Bloomberg Politics η παρακάτω στιχομυθία έλαβε μέρος¹ (Howorth, 2018)

Halperin: Πρέπει η Αμερική να είναι η ηγετική χώρα του NATO ή όχι απαραίτητα?
Trump: Νομίζω ότι το NATO είναι πλέον ξεπερασμένο. Το NATO ιδρύθηκε πριν από πολύ καιρό – πριν από πολλά χρόνια. Τα πράγματα σήμερα είναι διαφορετικά. Ήμασταν ένα πλούσιο έθνος τότε. Δεν είχαμε παρά μόνο χρήματα και δύναμη [...] πολύ περισσότερο από ό,τι έχουμε σήμερα. Και [...] δεν μας βοηθά πραγματικά, βοηθά άλλες χώρες. Και δεν νομίζω ότι αυτές οι χώρες εκτιμούν αυτό που κάνουμε.

¹ Ο διάλογος έχει μεταφραστεί στην ελληνική από τον συγγραφέα.

Heilemann: Έτσι, για να είμαστε σαφείς και να διευκρινιστεί κάτι. Ίσως θέλετε να δείτε τις ΗΠΑ να επενδύουν λιγότερα στο NATO επειδή...

Trump: Αυτό σίγουρα.

Heilemann: Αλλά είναι πιθανό, δηλαδή, το NATO να είναι ξεπερασμένο και να πρέπει να απαλλαγούμε από αυτό?

Trump: Είναι πιθανό. Σίγουρα θα το έλεγα.

Την ίδια κατεύθυνση ακολούθησε και σε άλλες συνεντεύξεις με το κύριο μήνυμά του να αφορά ότι οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι πρέπει να πληρώνουν τα αναλογούντα στη Συμμαχία. Σε μια ακόμα συνέντευξη στη New York Times ο Donald Trump ερωτηθείς για τους «free riders» του NATO απάντησε

“If we cannot be properly reimbursed for the tremendous cost of our military protecting other countries, and in many cases the countries I’m talking about are extremely rich [...] yes, I would be absolutely prepared to tell those countries, ‘Congratulations, you will be defending yourself.’”

Προκύπτει ανάγλυφα, λοιπόν, πως ο διεθνής ρόλος της ΕΕ στα θέματα ασφάλειας και άμυνας επηρεάζεται άμεσα από τη σχέση της με το NATO και τις πολιτικές των ΗΠΑ. Στη στροφή των ΗΠΑ προς την Ασία, στον Αμερικανικό απομονωτισμό και στην έξοδο του Η.Β. από τις τάξεις της, η ΕΕ ήρθε να απαντήσει με ουσιαστικές προτάσεις βελτίωσης της στρατηγικής της θέσης, κάνοντας διεθνώς γνωστές τις φιλοδοξίες της.

Μέχρι το 2016, το κείμενο με το οποίο η ΕΕ ανέλυε τον τρόπο με τον οποίο έβλεπε τον κόσμο, ήταν δημοσιευμένο από το 2003 με τίτλο «European Security Strategy». Το 2003 η ΕΕ είχε προτεραιοποιήσει τους τομείς ασφάλειας στην τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής, τα αποτυχημένα κράτη, τις περιφερειακές συγκρούσεις και το οργανωμένο έγκλημα (Zwolski, 2012). Υπενθυμίζεται, βέβαια, ότι τα ανωτέρω ήταν και άμεσα επηρεασμένα από τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 2002 με την πτώση των Δίδυμων Πύργων στην Αμερική και την αλλαγή πλευσης της αμερικανικής στρατηγικής.

Το 2016 η ΕΕ επανατοποθετεί τον εαυτό της στην παγκόσμια τάξη πραγμάτων ξεφεύγοντας από τις περιφερειακές της μόνο απειλές και ορίζοντας τις προτεραιότητες

εξωτερικής δράσης σε πέντε ομόκεντρους κύκλους με ισάριθμες βλέψεις, οι οποίες ανάγονται στην ευρωπαϊκή ασφάλεια, την ανθεκτικότητα της Ένωσης στις αλλαγές, στην πολυεπίπεδη προσέγγιση του τομέα της ασφάλειας με έμφαση στην οικονομία και την κοινωνία, στη συνεργασία με άλλους διεθνείς δρώντες, συστήνοντας τον εαυτό της ως έναν ακόμα, και, τέλος, στην παγκόσμια διακυβέρνηση στοχεύοντας σε έναν ενεργό διεθνή ρόλο, ορίζοντας έτσι ένα νέο επίπεδο ευρωπαϊκής φιλοδοξίας.

Σύμφωνα με τον Sven Biscop, η ανάλυση της «Ευρωπαϊκής Παγκόσμιας Στρατηγικής» επικεντρώνεται σε τέσσερα βασικά σημεία (Biscop, 2016). Το πρώτο αφορά την προστασία του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής σε όλη την έκταση της ΕΕ, κυρίως υπό το πρίσμα της τρομοκρατίας, των υβριδικών απειλών και της ενεργειακής ασφάλειας. Αν και αυτές του είδους απειλές δεν αντιμετωπίζονται κυρίως με στρατιωτικά μέσα αλλά διαχειρίζονται καλύτερα σε εθνικό επίπεδο, απαιτούν μια τυπική συνεργασία, λόγω της έκτασης που μπορούν να λάβουν και των αλληλεπιδράσεων που μπορούν να προκαλέσουν. Το δεύτερο βασικό σημείο αφορά τη διατήρηση της ασφάλειας τόσο στα Ανατολικά, όσο και στα Νότια σύνορα της. Γίνεται εύκολα κατανοητό, λοιπόν, πως για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός απαιτείται τόσο διπλωματική ικανότητα, όσο και στρατιωτική δύναμη και προετοιμασία. Τρίτον, μεγίστης σημασίας είναι η διατήρηση της βιώσιμης πρόσβασης στα παγκόσμια θαλάσσια κοινά, που στην πράξη σημαίνει να παραμείνουν ανοιχτοί οι εμπορικοί δρόμοι μεταξύ Σουέζ και Σαγκάης. Τέταρτον και τελευταίο είναι η βοήθεια και η συμπλήρωση των προσπαθειών των ΗΕ για τη παγκόσμια διατήρηση της ειρήνης.

Από την ανωτέρω ανάλυση δύο είναι τα κύρια ερωτήματα που ανακύπτουν και, ακόμα, δεν έχουν πλήρως απαντηθεί: πώς η συνολική αμυντική οντότητα της ΕΕ θα σχετίζεται με το NATO και τι ακριβώς θα πρέπει οι Ευρωπαίοι να είναι σε θέση να χειρίζονται μόνοι τους;

Το NATO διαθέτει το δικό του Defense Planning Process σύμφωνα με το οποίο κατανέμονται συγκριμένα tasks και συγκεκριμένες στρατιωτικές απαιτήσεις για τον κάθε σύμμαχο, τα οποία στο σύνολό τους συντελούν στην επίτευξη των γενικών στόχων της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Για την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη ο σχεδιασμός του NATO φαίνεται να επικεντρώνεται γύρω από το Άρθρο 5 (συλλογική ασφάλεια και εδαφική ακεραιότητα) το οποίο εξαρτάται κυρίως από πόρους των ΗΠΑ, γεγονός που

συνεπάγεται ότι απειλές στα Ανατολικά και στα Νότια σύνορα της ΕΕ θα πρέπει να αντιμετωπισθούν και διαχειριστούν από την ίδια. Μένοντας σε αυτό το πλαίσιο, μια πρόσφατη εξέλιξη που απαιτεί την προσοχή και τη στενή συνεργασία μεταξύ NATO – ΕΕ είναι η εγκατάλειψη της δύναμης απάντησης του NATO (NATO Response Force – NRF) στην Ευρώπη και αντικατάστασή της με μια μόνιμη δύναμη στην Κεντρική Ευρώπη, τη λεγόμενη Very High Readiness Joint Task Force – VJTF. Η εξέλιξη αυτή έχει δύο σημαντικές συνέπειες. Η πρώτη αφορά στο γεγονός ότι η εκστρατευτική ικανότητα του NATO θυσιάστηκε για μια στατική δύναμη με έμφαση στη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ευρώπης, γυρίζοντας το χρόνο πίσω στον Ψυχρό Πόλεμο. Δεύτερον, η μακροχρόνια διατήρηση ευρωπαϊκών δυνάμεων στο Κεντροανατολικό τμήμα της Ευρώπης, με το κόστος συντήρησης αυτών, θα μειώσει αισθητά τις δυνατότητες ανάπτυξης και ανάληψης νέων ρόλων της ΚΕΠΠΑ για την ΕΕ.

Βέβαια, όπως θα καταλήξουμε και στη συνέχεια της εργασίας, αν η ΕΕ επιθυμεί σοβαρά να αποτελέσει έναν ανεξάρτητο στρατηγικά δρώντα, αν επιθυμεί να συνεισφέρει στην σταθερότητα της περιφέρειας της και αν επιθυμεί να διαθέτει μια θέση ανάμεσα στους κύριους δρώντες της διεθνούς σκηνής του 21^{ου} αιώνα, δεν έχει άλλη εναλλακτική από το να αναπτύξει ικανότητες και δυνατότητες σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένου και του τομέα της ασφάλειας, της άμυνας και της διαχείρισης κρίσεως, σε πλήρη έκταση.

2.2. Η βρετανική επίδραση στις διατλαντικές σχέσεις και στην ασφαλειοποίηση της Ευρώπης

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ο διαχωρισμός καθηκόντων μεταξύ NATO και ΕΕ ήταν ξεκάθαρος, με τον πρώτο να είναι υπεύθυνο για τη συλλογική ασφάλεια και άμυνα και την ΕΕ να επικεντρώνει την προσπάθειά της στην εσωτερική της ενσωμάτωση και ομαλή ολοκλήρωση. Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, με τις προσπάθειες να εντείνονται τα τελευταία χρόνια, η ΕΕ, μέσω της ίδρυσης της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, κάνει βήματα προς την κατάκτηση της ανεξαρτησίας στη λήψη αποφάσεων και εκτέλεσης δράσεων που αφορούν τα κράτη μέλη της. Στις προσπάθειες αυτές, το Η.Β. ήταν ανέκαθεν αντίθετο, λόγω του φόβου που επικρατεί στα ηγετικά του κλιμάκια για

πιθανή πρόκληση αμερικανικού απομονωτισμού στη γηραιά ήπειρο, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Από την έξοδο του Η.Β. από τις τάξεις της ΕΕ και μετά, οι εξελίξεις στον τομέα της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ήταν και είναι ραγδαίες. Δεν είναι αβάσιμο να δηλώσουμε πως οι εξελίξεις των τελευταίων έξι χρόνων ήταν περισσότερες και ουσιαστικότερες από αυτές των προηγούμενων εξήντα χρόνων (Κορρα, 2019). Αυτές οι εξελίξεις έγινες αποδεκτές από το NATO με συγκρατημένη καχυποψία, ενώ οι πρόσφατες ιδίως εξελίξεις και διεθνείς κίνδυνοι κατέστησαν τη συνεργασία ΕΕ – NATO πιο αναγκαία από ποτέ. Το Brexit έκανε εντονότερο τον ήδη υπάρχοντα διαχωρισμό ανάμεσα στην ευρωπαϊκή ασφάλεια και στην ασφάλεια της ΕΕ, με το Η.Β. να παίζει πλέον καθοριστικό ρόλο μόνο στην πρώτη κατηγορία. Οι σημαντικότερες καινοτομίες που προέκυψαν έπειτα από την αποχώρηση του Η.Β. περιλαμβάνουν τη δημιουργία ευρωπαϊκών στρατιωτικών αρχηγείων (EU Military Headquarters), την καθιέρωση της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (Permanent Structured Cooperation) και την εγκαθίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας (European Defence Fund).

Ποιες είναι, όμως, οι επιπτώσεις της αποχώρησης αυτής στις διατλαντικές σχέσεις, δεδομένου ότι αναμφισβήτητα το Η.Β. έπαιξε καθοριστικό παράγοντα καλής επικοινωνίας μεταξύ ΕΕ και Δύσης και όντας από τα κύρια μέλη τόσο της ΕΕ, όσο και του NATO;

Η θεωρία των Διεθνών Σχέσεων διακρίνει τα κράτη σε κράτη που ανήκουν μόνο σε μία συμμαχία ή συνασπισμό και σε κράτη που ανήκουν σε δύο ή περισσότερες συμμαχίες (Ewers-Peters, 2021). Εύλογα βγαίνει το συμπέρασμα ότι το Η.Β. ανήκε στη δεύτερη κατηγορία κρατών και, μάλιστα, στα ισχυρά με επιρροή κράτη μέλη πολλαπλών συμμαχιών. Όπως όλα τα ανάλογα κράτη, έτσι και το Η.Β. ήταν σε θέση να επιλέγει κάθε φορά την πορεία δράσης που ταιριάζει περισσότερο στα δικά του συμφέροντα και τις δικές του στρατηγικές. Επίσης, λόγω και της ισχύος του, τόσο στρατιωτικής, όσο οικονομικής και διπλωματικής, ήταν σε θέση να συνεισφέρει ενεργά στη σύμπλευση των δύο αυτών οργανισμών, λειτουργώντας ως γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ.

Παρόλο που ως ακρογωνιαίο λίθο ασφάλειας και άμυνας το Η.Β. είχε ανέκαθεν το NATO, δεν ήταν μικρή η συνεισφορά του στην ανάπτυξη της ΚΠΑΑ της ΕΕ, όσο την

υπηρέτησε ως κράτος μέλος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συνεισφοράς του Η.Β. στην εξέλιξη της ΚΠΑΑ, σε θεσμικό επίπεδο, ήταν η Γαλλοβρετανική διακήρυξη του Saint-Malo το Δεκέμβριο του 1998, με την οποία οι δύο κινητήριες χώρες της Ευρωπαϊκής εξέλιξης κατέληξαν στην ανάγκη η ΕΕ να διαδραματίζει έναν πλήρη παγκόσμιο ρόλο, ο οποίος θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω της στρατηγικής αυτονομίας στην λήψη των αποφάσεων, καθώς και με την αυτόνομη δράση, πάντα στο πλαίσιο συνεργασίας με το NATO και υπό την συλλογική ασφάλεια που παρέχει αυτό στα μέλη του. Σε επιχειρησιακό επίπεδο, το Η.Β. συμμετείχε σε κάθε Ευρωπαϊκής ηγεσίας και σχεδιασμού αποστολής, όπως η επιχείρηση Althea στη Βοσνία Ερζεγοβίνη, η ναυτική επιχείρηση στην Μεσόγειο Operation Med Sophia και η ναυτική επιχείρηση στον Κόλπο EUNAFOR Operation Atalanta (Ewers-Peters, 2021). Αντίστοιχη, βέβαια, ήταν και η συνεισφορά του Η.Β. στις ναυτικές αποστολές, με αποτέλεσμα να αποτελεί κράτος συνδετικό κρίκο ανάμεσα στους δύο οργανισμούς και στο επιχειρησιακό πεδίο. Σε όλα τα ανωτέρω αξίζει να σημειωθεί πως το Η.Β. διαθέτει μόνιμη θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ, αποτελεί πυρηνική δύναμη και διαθέτει στόλο παγκόσμιας προβολής ισχύος, ιδίως με τα δύο νεοαποχθισέντα αεροπλανοφόρα του. Επίσης, έχει ξοδέψει και επενδύσει περίπου το 25% του συνολικού ευρωπαϊκού αμυντικού προϋπολογισμού, ενώ ήταν μόλις ένα από τα έξι κράτη μέλη της ΕΕ και του NATO τα οποία κατάφεραν να επιτύχουν το στόχο της αφιέρωσης του 2% του εθνικού τους ΑΕΠ στην άμυνα (Shea, 2020).

Με την αποχώρηση του από την ΕΕ το 2020 ο διεθνής ρόλος και, συγκεκριμένα η διατλαντική διάσταση αυτού, άλλαξε. Όπως και το NATO και η ΕΕ, έτσι και το Η.Β. καλούνται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες. Αδιαμφισβήτητα, η αποχώρησή του επηρέασε τις δυνατότητες της ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, καθώς η Ένωση δεν έχασε μόνο ένα από τα ισχυρότερα μέλη της, αλλά και την άμεση πρόσβαση στις δυνατότητες και τους πόρους αυτής, συμπεριλαμβανομένων των ανθρώπινων πληροφοριών, των διπλωματικών υπηρεσιών, της κατασκοπείας και της πυρηνικής αποτροπής.

Αν και το 2016 στις σκέψεις και, τελικά την απόφαση του Η.Β. για αποχώρηση, κάποιος θα μπορούσε να σκεφτεί δύο σενάρια εξέλιξης των σχέσεων μεταξύ Η.Β. και ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, με το πρώτο να αφορά σε στενή συνεργασία,

βρετανική συμμετοχή σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και διατήρηση της θέσης του Η.Β. ως διατλαντική γέφυρα, και το δεύτερο σε αποχώρηση με μειωμένη σημασία για συνεργασία στον επίμαχο τομέα, σήμερα όλα τείνουν προς επικράτηση του δεύτερου σεναρίου.

Η επικράτηση αυτή δεν είναι τυχαία και στηρίζεται σε πολιτικές της ίδιας της αποχώρησης. Ενώ η αλληλένδετη σχέση μεταξύ στρατηγικής και πολιτικής είναι αδιαμφισβήτητη, θα ήταν προτιμότερο να ορίσουμε την πολιτική με όρους εγχώριων και θεσμικών ενδιαφερόντων που αφορούν τόσο το Λονδίνο, όσο και τις Βρυξέλες, σε αντίθεση με τη στρατηγική η οποία ορίζεται από το βαθμό των εξωτερικών απειλών και των μεταβολών ισορροπίας της διεθνούς ισχύος. Έτσι, ενώ οι στρατηγικές επιταγές πρέπει να ωθήσουν, και αρχικά ώθησαν, τις δύο πλευρές στο να καταλήξουν σε συμφωνία, οι πολιτικές της αποχώρησης, δηλαδή κυρίως το πολιτικό δημοψήφισμα, σταδιακά απομάκρυνε τα δύο μέρη.

Η αποχώρηση του Η.Β. από τις τάξεις της ΕΕ ανήγειρε πλήθος ερωτήσεων αναφορικά με θέματα θεσμικής πολυπλοκότητας και, συγκεκριμένα, με προβλήματα που αφορούν πλέον μη κράτος μέλος της Ένωσης, καθώς οι υπάρχουσες δομές και συμφωνίες στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας είναι στενά συνδεδεμένες με τον θεσμικό κορμό της ΕΕ, ξεχωρίζοντας σε πολλές περιπτώσεις από πολιτικές της Ένωσης.

Ένα από τα προβλήματα, λοιπόν, που δημιουργούνται είναι αυτό της θεσμικής αυτονομίας (Benjamin Martill - Monika Sus, 2022). Η ΕΕ επιθυμεί και αναζητά την στρατηγική αυτονομία της. Την ικανότητά της να λαμβάνει από μόνη της αποφάσεις και να της υλοποιεί ως προς το συμφέρον των κρατών μελών της. Έτσι, προτάσεις που αρχικά τέθηκαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για έστω και άτυπη συμμετοχή του Η.Β. στη λήψη αποφάσεων στον τομέα της ασφάλειας, απορρίφθηκαν από το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο ήδη από το 2018, στο βωμό της προσπάθειας διατήρησης ανόθευτης της διαδικασίας λήψης των ευρωπαϊκών αποφάσεων. Η θεσμική αυτονομία είναι τομέας που επηρεάζει με τη σειρά του και το Η.Β., καθώς, όντας ένας παράγοντας και δρών μεγάλης ισχύος και παγκόσμιας εμβέλειας, δε θα μπορούσε να δεχθεί να τοποθετηθεί στα κατώτερα κλιμάκια και στη σκιά των διαδικασιών λήψης αποφάσεων, στις οποίες θα καλείται να συνεισφέρει είτε χρηματικά είτε υλικά, χωρίς ουσιαστικό λόγο στη διαμόρφωση των αποστολών. Έτσι θα υπονομευόταν και η δική του αυτονομία.

Παράλληλα με το πρόβλημα της θεσμικής αυτονομίας δημιουργείται και το πρόβλημα της θεσμικής επιλεκτικότητας (Benjamin Martill - Monika Sus, 2022). Αν η ΕΕ άφηνε το Η.Β. να έχει το δικαίωμα της επιλογής των τομέων πολιτικής που αυτό θα ήθελε να συμμετέχει τόσο στη λήψη αποφάσεων, όσο και την υλοποίηση αυτών, η λογική της ενσωμάτωσης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, οι θεμέλιοι λίθοι και όλο το θεσμικό οικοδόμημα της Ένωσης θα κινδύνευε να καταρρακωθεί. Πέραν αυτών, κινδυνεύει και η αξία της αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της ΕΕ, η οποία έχει χτιστεί σε έναν κοινό πυρήνα, στον οποίο ο τομέας της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας δεν είναι προαιρετικός τομέας ολοκλήρωσης, αλλά προνόμιο της ιδιότητας των μελών και μέσο έκφρασης των κοινών στόχων της εξωτερικής πολιτικής αυτών. Επιπρόσθετα, η ΕΕ θα πρέπει να προστατευθεί από τυχόν μάλιστα αποσύρσεων μετά το δρόμο που άνοιξε το Η.Β. και να αναδείξει την αξία του να είσαι μέλος αυτής της Ένωσης και ότι δεν μπορείς εσύ να θέτεις τους όρους για συνεργασία σε επιλεγμένους από σένα τομείς, ακόμα και αν είσαι τόσο ισχυρός όσο το Η.Β..

Το Brexit προκάλεσε, επίσης, σημαντικές αλλαγές στις προτεραιότητες τόσο του Η.Β., όσο και της ΕΕ, επηρεάζοντας (με αρνητικό τρόπο όπως φαίνεται) την μελλοντική συνεργασία των δύο στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας.

Αρχικά, ώθησε και τις δύο πλευρές να βρουν τρόπους ανάδειξης της διαφορετικής οπτικής τους αναφορικά με την παγκόσμια στρατηγική. Από την πλευρά του Η.Β., αμέσως μετά την αποχώρηση του από της Ένωση, δημοσιεύθηκε ένα όραμα μιας ανανεωμένης δύναμης σε διεθνές επίπεδο εν ονόματι Global Britain, δίνοντας την εντύπωση ότι η αποχώρηση αυτή έσπασε τα δεσμά της ΕΕ και άφησε ελεύθερο το Η.Β. να ξετυλίξει το παγκόσμιο όραμά του. Από την ευρωπαϊκή πλευρά, η αποχώρηση του Η.Β. σηματοδότησε τη δημοσίευση της Global Strategy, με την οποία η ΕΕ επανατοποθετήθηκε σε παγκόσμια κλίμακα δείχνοντας ξεκάθαρα την προοπτική της για στρατηγική αυτονομία.

Επίσης, το Brexit συνέβαλε στη δημιουργία μιας μεταρρυθμιστικής περιόδου για την ΕΕ, η οποία έπρεπε να αντιμετωπίσει το χάσμα ικανοτήτων που προκλήθηκε με την αποχώρηση του Η.Β., αλλά και να αποδείξει ότι περαιτέρω ολοκλήρωση είναι εφικτή. Οι σημαντικότερες πρωτοβουλίες που προέκυψαν από την προσπάθεια αυτή περιλαμβάνουν

την δημιουργία ευρωπαϊκών στρατιωτικών αρχηγείων (EU Military Headquarters), την καθιέρωση της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (Permanent Structured Cooperation), την εγκαθίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας (European Defence Fund) και την υποκίνηση μιας Συντονισμένης Ετήσιας Επισκόπησης (Coordinated Annual Review on Defence), ενώ πρόσφατα δημοσιεύθηκε και η Strategic Compass, δίνοντας μια ακόμα καλύτερη κατεύθυνση στη δημιουργία κοινής ευρωπαϊκής αμυντικής και στρατηγικής κουλτούρας.

Αν και στις αρχές του 2017 και από τις δύο πλευρές υπήρχε η πεποίθηση ότι θα επέλθει ένα είδος συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας σχετικά εύκολα ανάμεσα στους δύο, αυτό φαίνεται ότι απέχει από τη σημερινή πραγματικότητα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της κατάληξης των διαπραγματεύσεων για την συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας (Trade and Cooperation Agreement – TCA), η οποία έχει ισχύ από 1 Ιανουαρίου του 2021 και καθορίζει προτιμησιακές ρυθμίσεις σε τομείς όπως το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, το ψηφιακό εμπόριο, η διανοητική ιδιοκτησία, οι δημόσιες συμβάσεις, οι αεροπορικές και οδικές μεταφορές, η ενέργεια, η αλιεία, ο συντονισμός της κοινωνικής ασφάλισης, η επιβολή του νόμου και η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, η θεματική συνεργασία και η συμμετοχή σε προγράμματα της Ένωσης, αφήνοντας τελείως στο περιθώριο τον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας (Ένωσης, 30 Απριλίου 2021).

Και εδώ παρουσιάζεται ένα παράδοξο. Παρά τις κοινές απειλές, τα κοινά ενδιαφέροντα, την προϊστορία συνεργασίας, τους κοινούς συμμάχους και τη γεωγραφική εγγύτητα, το Η.Β. και η ΕΕ είναι δύσκολο να καταλήξουν σε μια σύμπλευση απόψεων στον τομέα της άμυνας.

Η, όπως φαίνεται, επικράτηση του δεύτερου σεναρίου, το οποίο βρίσκει το Η.Β. μετά την αποχώρησή του με μικρή, ως μηδαμινή, δυνατότητα επιρροής της στρατηγικής και των αποφάσεων της ΕΕ στον αμυντικό τομέα, επηρεάζει έμμεσα και τις ΗΠΑ, οι οποίες «χάνουν» ένα σημαντικό «εσωτερικό μάτι» εντός της ΕΕ. Επακόλουθο θεωρείται το γεγονός ότι το Η.Β. θα στραφεί, όπως ήδη το έκανε με τη συμμαχία ΗΠΑ-Η.Β.-Αυστραλίας, στη δυτική πλευρά του Ατλαντικού με έμφαση στο ρόλο του ως μέλος του

NATO. Οπότε, η «γέφυρα» που σχημάτιζε η ύπαρξη του Η.Β. στην ΕΕ δε θα υπάρχει πια για να συνδέει τις δύο πλευρές, με άγνωστα αποτελέσματα για τις σχέσεις των δύο.

Το σίγουρο είναι ότι το Η.Β. δε μπορεί να γλιτώσει από την ευρωπαϊκή γεωγραφική του θέση. Για την ακρίβεια, κανείς δεν μπορεί να αποφύγει τους γειτόνους του ή να αρνηθεί τη γεωγραφία (Fintan O’Toole, 2019). Συνεργασία και στον αμυντικό τομέα μεταξύ ΕΕ και Η.Β. κρίνεται χρήσιμη και για τις δύο πλευρές, αναλογιζόμενοι πάντα την κοινή ιστορία και τη θέση αυτών. Μια αμυντική συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών, όπως όλα δείχνουν, θα προϋπόθετε πρώτα πιθανή αλλαγή βρετανικής ηγεσίας (Simon Sweeney & Neil Winn, 2022).

Κεφάλαιο 3^ο: Η επόμενη μέρα στις σχέσεις NATO – ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας

Ποιο είναι το μέλλον στις σχέσεις NATO – ΕΕ; Πώς οι δύο αυτές οντότητες θα μπορέσουν να συνεργαστούν, να εξελιχθούν και να είναι αποτελεσματικές χωρίς να αλλάξουν τις αρχές, τις αξίες και τους σκοπούς τους; Τι είναι αυτό που θέλει η ΕΕ να πετύχει; Μέσω ποιων εργαλείων θεωρεί ότι μπορεί να φτάσει και να επιτύχει τους σκοπούς της;

3.1. Στρατηγική Πυξίδα (Strategic Compass)

Η ιστορία της εξέλιξης της Κοινής Αμυντικής Πολιτικής της ΕΕ έχει δείξει ότι λαμβάνει τις πιο σοβαρές αποφάσεις της και προβαίνει σε υλοποίηση χρονιζουσών προτάσεων και σκέψεων μόνο μετά από ένα σοκ που μπορεί να υποστεί. Το κείμενο «Παγκόσμια Στρατηγική», ένα κείμενο που συνόψιζε τους στόχους και τις φιλοδοξίες της ΕΕ το 2016, εκδόθηκε λίγες μόνο μέρες μετά την ανακοίνωση της αποχώρησης του Η.Β. από τις τάξεις της Ένωσης. Κατά παρόμοιο τρόπο, το κείμενο, εγκεκριμένο από το Συμβούλιο στις 21 Μαρτίου του 2021, το οποίο μπορεί να «ρίξει φως» στα ερωτήματα τις ανωτέρω παραγράφου, εκδόθηκε σε λιγότερο από ένα μήνα από την εισβολή της Ρωσίας στις Ανατολικές περιφέρειες της Ουκρανίας με θέμα μια «Πυξίδα Στρατηγικής για την Ασφάλεια και Άμυνα», για μια ΕΕ που προστατεύει τους πολίτες της, της αξίες και τα συμφέροντά της και συμβάλει τα μέγιστα στη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα. Κύριος σκοπός του εν λόγω κειμένου είναι η παροχή της σωστής κατεύθυνσης για την υλοποίηση του επιπέδου φιλοδοξίας που έχει καθοριστεί από το προγενέστερο κείμενό του, την «Παγκόσμια Στρατηγική» (José Luis Pontijas Calderón, 2021).

Όπως παραδέχεται και το κείμενο, ήδη από τις πρώτες γραμμές του, η Ευρώπη βιώνει μια περίοδο κοσμικών γεωπολιτικών αλλαγών με τον πόλεμο να «χτυπά την πόρτα της» μετά από πάνω από μισό αιώνα. Είναι μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από εντάσεις, υβριδικές απειλές, κλιματικές αλλαγές, μετανάστευση, οπλοποίηση της ήπιας δύναμης (τεχνολογία, εμβόλια), απειλές και ιαχές πολέμου και, τέλος, από πολεμικές πράξεις, οι οποίες συνεχίζονται στην Ουκρανία μέχρι και σήμερα. Είναι μια περίοδος στην οποία η ΕΕ αντιλαμβάνεται πως, λόγω της άμεσης αλληλεξάρτησης, η ικανότητά

της να προωθήσει το ευρωπαϊκό όραμα και τις αξίες αμφισβητείται, ενώ τα συμφέροντα της απειλούνται. Μέσω, λοιπόν, του «Strategic Compass» προβάλλεται η κοινή εκτίμηση του στρατηγικού περιβάλλοντος της Ένωσης, με τις απειλές και τις προκλήσεις που βιώνει, καθορίζεται ένας κοινός σκοπός δράσης με νέα εργαλεία, εναρμονισμένα στο σύγχρονο περιβάλλον, ενώ, τέλος, καθορίζονται σαφείς στόχοι και ξεκάθαρα ορόσημα ελέγχου της προόδου της κοινής προσπάθειας της Ένωσης στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας.

Η κεφαλαιοποίηση και προτεροποίηση των σκελών εργασίας («work strands») μπορεί να περιγραφεί ως μια στρατηγική τεσσάρων «κύκλων», οι οποίοι ναι μεν αλληλοτέμνονται, αλλά δεν είναι ομόκεντροι. Ο κάθε «κύκλος» έχει τη δική του σημασία και τα δικά του μέσα υποστήριξης των ενεργειών πραγμάτωσης των στόχων του και όλοι μαζί συνθέτουν μια απάντηση στην ερώτηση *τι θέλει η ΕΕ και πώς θα το πετύχει*. Οι «κύκλοι» αυτοί αφορούν τον τρόπο δράσης της ΕΕ, τον τρόπο επίτευξης πραγματικής ασφάλειας για την επικράτεια και τους πολίτες, την επένδυση σε νέες τεχνολογίες και τη συνεργασία και συμμαχία με δρώντες που ασπάζονται κοινές αξίες και ιδανικά με αυτή, ενώ και οι τέσσερις είναι πλήρως συνυφασμένοι με τη στρατηγική σύμπλευση ΕΕ και NATO.

3.1.1. Δράση – ACT

Ο πρώτος «κύκλος» της νέας στρατηγικής πλεύσης της ΕΕ αφορά τη *δράση* απέναντι στο σύγχρονο πολυποίκιλο περιβάλλον της Ένωσης.

Οι Ευρωπαίοι συνειδητοποιούν ότι πρέπει να βρίσκονται σε θέση να ενεργήσουν γρήγορα και σθεναρά οποτεδήποτε μια κρίση που τους απειλεί εμφανίζεται, είτε με συμμάχους αν είναι εφικτό, είτε μόνοι τους αν αυτό είναι απαραίτητο (Council of the European Union, 21 March 2022). Παραδέχονται πως η δύναμη της ΕΕ τόσο στην πρόληψη, όσο και στην αντιμετώπιση συγκρούσεων και κρίσεων στο εξωτερικό της έγκειται στην ικανότητά της να χρησιμοποιεί και στρατιωτικά και πολιτικά μέτρα και γνωρίζοντας πως με κανόνα λήψης αποφάσεων την ομοφωνία, απαιτείται περισσότερη ταχύτητα και ευελιξία για την ανάληψη όλου του φάσματος των καθηκόντων διαχείρισης κρίσεων. Έτσι, η προσπάθεια επικεντρώνεται στην εναρμόνιση των εσωτερικών και

εξωτερικών πολιτικών με στόχο την ενίσχυση της ικανότητας της ΕΕ για διαχείριση κρίσεων, η οποία βρίσκεται και στο πυρήνα της ΚΠΑΑ, σύμφωνα και με το άρθρο 43 της ΣΕΕ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ιούλιος 2016).

Το «Strategic Compass», λοιπόν, παρέχει μια σειρά από εργαλεία στη φαρέτρα της ΕΕ για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών στο κεφάλαιο της δράσης, όπως η δημιουργία μιας ομάδας ταχείας αντίδρασης αποτελούμενης από 5.000 στρατεύματα (EU Rapid Deployment Capacity) με κύριο ρόλο την παροχή βοήθειας σε επιχειρήσεις διάσωσης και εκκένωσης, αλλά και στην αρχική φάση επιχειρήσεων σταθεροποίησης. Επίσης, επιχειρείται η μερική διαμόρφωση των ήδη υπαρχόντων Battlegroups με στόχο την επίτευξη διαφορετικών επιπέδων ετοιμότητας και μεγαλύτερων περιόδων επιφυλακής και εκπαιδεύσεων, για καλύτερη και ουσιαστικότερη συνεργασία μεταξύ στελεχών από διαφορετικά κράτη μέλη. Επιπλέον, δίνεται έμφαση στην ευελιξία στο θέμα της λήψης αποφάσεων με συγκεκριμένη αναφορά στην αξία της Ενισχυμένης Συνεργασίας κρατών μελών, συμφώνως του Άρθρου 44 της ΣΕΕ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ιούλιος 2016), ενώ έμφαση δίνεται και στις στρατιωτικές αποστολές της ΚΠΑΑ, οι οποίες προσανατολίζονται στην παροχή ουσιαστικής συμβολής στη μεταρρύθμιση κρατών σε κράτη δικαίου και σε κράτη παρόχους ασφάλειας για τους πολίτες τους (Council of the European Union, 21 March 2022).

Οι ανωτέρω ενέργειες βέβαια έρχονται και σε πλήρη σύμπτωση με τα Νατοϊκά πρότυπα, καθώς αναφέρεται ξεκάθαρα πως η πραγματοποίηση των κοινών ασκήσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ θα γίνονται «in line with NATO standards». Επίσης, στην αναγνώριση της ανάγκης για βελτίωση της στρατιωτικής κινητικότητας, ιδίως όπως αυτή προέκυψε με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, η ΕΕ αναγνωρίζει τον ηγετικό ρόλο που θα πρέπει να διαδραματίσει το NATO τόσο στην εκπαίδευση των κρατών μελών όσο και στην εκτέλεση των αποστολών αυτών (Council of the European Union, 21 March 2022).

3.1.2. Ασφάλεια – SECURE

Ο επόμενος «κύκλος» ανάλυσης του κειμένου «Strategic Compass» αφορά τον όρο της *ασφάλειας*, ο οποίος με τη σειρά του μπορεί να υποδιαιρεθεί σε τέσσερις (4) επιμέρους υποκατηγορίες.

Οι Ευρωπαίοι ηγέτες δίνουν μεγάλη έμφαση στην πρόβλεψη των απειλών, στην εγγύηση της ασφάλειας σε στρατηγικούς τομείς και, κυρίως, στην ασφάλεια των πολιτών, καθώς πρωταρχικός στόχος είναι οι πολίτες της ΕΕ να αισθάνονται ασφαλείς και να μπορούν να εμπιστευτούν την ασφάλειά τους στην Ένωση.

Προς αυτόν τον σκοπό, εντείνουν τις προσπάθειές τους στον τομέα της ασφάλειας πληροφορίας, που αποτελεί και την πρώτη υποκατηγορία του εν λόγω «κύκλου». Συγκεκριμένα, με στόχο την επαύξηση της επίγνωσης της κατάστασης και της στρατηγικής πρόβλεψης, θα επέλθει ενίσχυση των υπηρεσιών πληροφορίας, όπως ο EU Single Intelligence and Analysis Capacity (SIAC). Απώτερος σκοπός της προσπάθειας αυτής είναι η ΕΕ να κατέχει έναν καλύτερο μηχανισμό Early Warning, καθώς η πρόβλεψη είναι ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης μιας κρίσης, λόγω πιθανής ραγδαίας εξέλιξης αυτής, καθώς έτσι κερδίζεται ο απαραίτητος χρόνος αντίδρασης.

Η επόμενη υποκατηγορία αφορά το ζήτημα των υβριδικών απειλών και, συγκεκριμένα, στην προσπάθεια για ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της ικανότητας της ΕΕ να αντιμετωπίζει υβριδικές απειλές, κυβερνοεπιθέσεις και τη χειραγώγηση από παρέμβαση ξένων πληροφοριών (Council of the European Union, 21 March 2022). Δημιουργείται, λοιπόν, στο πλαίσιο αυτό, ένα EU Hybrid Toolbox, το οποίο αποστολή έχει να συνδυάζει διάφορα εργαλεία και υπηρεσίες από τα κράτη μέλη για τον έγκαιρο εντοπισμό και αντιμετώπιση μεγάλου εύρους απειλών. Παράλληλα με το EU Hybrid Toolbox, θα δημιουργηθούν EU Hybrid Rapid Response Teams εύκολα προσαρμόσιμες στο κάθε πρόβλημα και την κάθε απειλή ξεχωριστά, ενώ πρόθεση είναι και η συνεχής και αμφίδρομη επικοινωνία και συνεργασία με αντίστοιχες ομάδες του NATO. Αναφορικά με τις κυβερνοεπιθέσεις, η ανάπτυξη της EU's Cyber Defence Policy θα έχει στόχο την προστασία, εντοπισμό και εξουδετέρωση τέτοιου είδους επιθέσεων, με έμφαση στην έρευνα, στην αφομοίωση της νέας τεχνολογίας και στην εκπαίδευση. Η

συγκεκριμένη πολιτική θα βασιστεί κυρίως στη στενή συνεργασία της ΕΕ με το αντίστοιχο τμήμα του NATO (Council of the European Union, 21 March 2022).

Το επόμενο ζήτημα της ασφάλειας αφορά την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, η οποία αντιμετώπιση θα στηρίζεται στα ήδη υπάρχοντα εργαλεία της ΚΠΑΑ της ΕΕ με την ενσωμάτωση των τελευταίων τεχνολογιών, αλλά και στην ουσιώδη συνεργασία με στρατηγικούς εταίρους σε πολυμερή φόρουμ.

Τέλος, το θέμα που φαίνεται ότι απασχολεί ιδιαίτερα τους Ευρωπαίους ηγέτες είναι αυτό της κλιματικής αλλαγής. Για το λόγο αυτό δεσμεύονται ότι η πολιτική της ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ θα προσαρμοστεί στον στόχο της Ένωσης για κλιματική ουδετερότητα ως το 2050 υπό την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, χωρίς, βέβαια, να μειωθεί η επιχειρησιακή αποτελεσματικότητά της.

Αναφορικά με τη συνεργασία ΕΕ και NATO, εκτός των ανωτέρω, αυτή επικεντρώνεται και στην προστασία εγκαταστάσεων και πληθυσμού, μέσω ενός ακλόνητου ευρωπαϊκού εναέριου ελέγχου, αλλά και στην προσπάθεια ελέγχου της παράνομης κίνησης όπλων και στην εξεύρεση αποδοτικών λύσεων σε πλήρη συνεργασία με NATO, αλλά και με τις ΗΠΑ (Council of the European Union, 21 March 2022).

3.1.3. Επένδυση – INVEST

Στον «κύκλο» της επένδυσης οι ηγέτες της ΕΕ αντιλαμβάνονται ότι υπάρχουν βασικά κενά δυνατοτήτων τα οποία θα πρέπει γρήγορα να εξαλειφθούν. Τα κενά αυτά εντοπίζονται κυρίως στα ποσά που δαπανώνται για την ασφάλεια και άμυνα, τα οποία δεν επαρκούν για να πετύχει η Ένωση τους στρατηγικούς σκοπούς της.

Οπότε, η συγκέντρωση επικεντρώνεται στην ορθότερη επίγνωση της κατάστασης και της ρεαλιστικής απεικόνισης των σύγχρονων απειλών και του περίπλοκου στρατηγικού περιβάλλοντος δράσης της ΕΕ, με σκοπό τη σωστότερη χρηματική επένδυση στην ασφάλεια και άμυνα. Μια επένδυση που θα συνάδει με το όραμα και τις βλέψεις της Ένωσης για στρατηγική αυτονομία (Council of the European Union, 21 March 2022). Έτσι, η πλήρης αξιοποίηση της PESCO και του EDF κρίνεται επιτακτική.

Επιπρόσθετα, δίνεται έμφαση στην επένδυση σε νέες τεχνολογίες και στην προσπάθεια μείωσης των τεχνολογικών και βιομηχανικών εξαρτήσεων. Εδώ είναι που εντοπίζεται και η κύρια εμπλοκή του NATO στο συγκεκριμένο σκέλος εργασίας. Η ευρωπαϊκή προσπάθεια επικεντρώνεται στην σταδιακή εδραίωση μιας γεωγραφικά αποκλειστικής ευρωπαϊκής αμυντικής και τεχνολογικής βάσης, με την ενσωμάτωση ευρωπαϊκών τεχνολογιών και εργασιών ανάπτυξης στους εθνικούς αμυντικούς σχεδιασμούς. Οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να έρχονται συμπληρωματικά και σε πλήρη συνεργασία με αντίστοιχες διαδικασίες του NATO, όπως το Νατοϊκό Ταμείο Επενδύσεων (Council of the European Union, 21 March 2022).

Τέλος, ο εκσυγχρονισμός των συστημάτων τόσο στη ξηρά, όσο και στη θάλασσα, στον αέρα και το διάστημα, είναι πρωταρχικής σημασίας για την ΕΕ, καθώς τα νέες γενιάς συστήματα με την κατάλληλη εκπαίδευση των χειριστών αυτών, θα διασφαλίσουν το στρατηγικό πλεονέκτημα και στις «τέσσερις διαστάσεις» των επιχειρήσεων.

3.1.4. Εταιρική Σχέση – PARTNER

Ο τέταρτος και τελευταίος «κύκλος» της ανάλυσης του κειμένου «Strategic Compass» επικεντρώνεται στο θέμα των συμμαχιών και των εταίρων της ΕΕ, η οποία έχει ως απώτερο σκοπό την εμβάθυνση των σχέσεων με κράτη ή οργανισμούς οι οποίοι ασπάζονται κοινές αξίες και ιδανικά με αυτή. Ο ουσιώδης διάλογος, η κοινή επίγνωση της κατάστασης και η κοινή εκπαίδευση είναι κεφαλαιώδους σημασίας για των ανωτέρω στόχο (Council of the European Union, 21 March 2022), ο οποίος θα υποστηρίζεται και από τη διετή διοργάνωση του Security and Defence Partnership Forum με πρόσκληση διεθνών και τοπικών εταίρων της Ένωσης.

Η σύμπλευση της Ένωσης με το NATO θεωρείται αυτονόητη και πραγματοποιείται στο πλαίσιο της Joint Declaration ανάμεσα στους δύο οργανισμούς από το 2016 (Joint Declaration, 2016). Το NATO αποτελεί τον κυριότερο αμυντικό σύμμαχο της ΕΕ, καθώς είναι απαραίτητος για την ευρώ-ατλαντική ασφάλεια. Ως προς αυτό το σκοπό και στην ενίσχυση της ήδη υπάρχουσας δυνατής συμμαχίας, θα πραγματοποιούνται συχνότερα meetings υψηλών κλιμακίων ανάμεσα σε στελέχη του

NATO και της ΕΕ με επίκαιρα στρατηγικά θέματα συζήτησης και κοινής πλεύσης, ενώ θα εντατικοποιηθούν οι κοινές ασκήσεις και εκπαιδεύσεις.

Όσον αφορά τη συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη, από το 2022 θα εφαρμοσθούν νέα σετ προτεραιοτήτων, τα οποία θα περιλαμβάνουν συνέργεια στην απόκτηση ρεαλιστικής εικόνας και επίγνωσης της υπάρχουσας κατάστασης σε διάφορα μέρη του πλανήτη με ανταλλαγή πληροφοριών και αξιοποίηση του EU Satellite Centre προς την κατεύθυνση αυτή. Επίσης, η ΕΕ στοχεύει στην εμβάθυνση του διαλόγου και της συνεργασίας με τον OSCE, την Αφρικανική Ένωση και την ASEAN, ενώ παραμένει ανοιχτή σε διευρυμένες και φιλόδοξες προτάσεις συνεργασίας με το Η.Β.

3.2. Ένα «τριαδικό» σύστημα ανάλυσης

Όπως γίνεται εύλογα κατανοητό το «Strategic Compass» μας δίνει τη πυξίδα πλεύσης της ΕΕ, με τη δράση, την επένδυση, την ασφάλεια και τις συμμαχίες να παίρνουν τη θέση των τεσσάρων βασικών σημείων του ορίζοντα γι' αυτή. Με το πιο πρόσφατο στρατηγικό κείμενο της ΕΕ η σύμπλευση μεταξύ της ΚΠΑΑ και του NATO είναι δεδομένη, βάζοντας τέλος σε ερωτηματικά τύπου ανεξαρτητοποίησης της Ένωσης από το NATO.

Όπως ο Υπάτος Εκπρόσωπος της Ένωσης σε θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, Josep Borrell, έχει τονίσει σε πολλές περιπτώσεις «το NATO παραμένει στην καρδιά της συλλογικής και εδαφικής ασφάλειας της Ευρώπης»². Σε ποιο πλαίσιο, όμως, η ΚΠΑΑ και το NATO θα συνυπάρξουν;

Η «συμφωνία», λοιπόν, στην οποία πρέπει να καταλήξουν θα πρέπει να αφορά έναν πρακτικό διαχωρισμό ευθύνης μεταξύ τους, σύμφωνα με τον οποίο ο καθένας θα μπορεί να απέχει από την άσκηση εξουσίας σε τομείς που ο άλλος προσφέρει περισσότερα. Ο διαχωρισμός αυτός προφανώς και δεν είναι εφικτό να προκαθορισθεί πλήρως, αλλά θα πρέπει να αναθεωρείται συν το χρόνο, καθώς οι ικανότητες και οι στρατηγικές των κρατών μελών των δύο οργανισμών εξελίσσονται. Στόχος θα είναι η συνεργασία αυτή να οδηγήσει στην κάλυψη όλων των πολιτικοστρατιωτικών πεδίων

² Ομιλία Josep Borrell στο EU Institute for Security Studies στις 25 Ιαν 22, <https://www.youtube.com/watch?v=OM3DgeYL5i4>

χωρίς να μένει τομέας ανεκμετάλλευτος, χωρίς να επενδύονται κεφάλαια και προσπάθειες εις διπλούν και όλα να γίνονται από αυτόν που τα κάνει καλύτερα.

Για την πληρέστερη ανάλυση της μελλοντικής σχέσης του NATO με την ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, θα τη διακρίνουμε σε ένα «τριαδικό» σύστημα, στο οποίο κάθε ένα από τα τρία σημεία αυτού είναι εξίσου σημαντικό και χωρίς κάποιο από αυτά το σύστημα καταρρέει. Στο εν λόγω, λοιπόν, «τριαδικό» σύστημα διακρίνονται η συλλογική ασφάλεια και η εδαφική ακεραιότητα, οι εκστρατευτικές – ειρηνευτικές – peacekeeping αποστολές και ο αμυντικός σχεδιασμός με την παράλληλη ανάπτυξη ικανοτήτων.

3.2.1. Συλλογική ασφάλεια και εδαφική ακεραιότητα

Ο πρωταρχικός σκοπός όλων των ενόπλων δυνάμεων, ανεξαρτήτως εθνικότητας, είναι η προάσπιση της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους τους. Όλες οι χώρες δαπανούν μεγάλα ποσά στην ανάπτυξη των αμυντικών τους δυνατοτήτων αυξάνοντας, έτσι, το αίσθημα ασφαλείας των υπηκόων τους.

Στη γηραιά ήπειρο η γενικότερη πεποίθηση που επικρατεί είναι ότι η αποτροπή και η ασφάλεια είναι εν αποθέσει στη θέληση και στις δυνατότητες των ΗΠΑ για δράση, καθώς και στην ικανότητα τους για ολική κινητοποίηση των συμμάχων τους (Council of the European Union, 21 March 2022). Η πεποίθηση αυτή οδηγεί πολλούς ευρωσκεπτικιστές στο συμπέρασμα ότι η επιθυμία της ΕΕ για στρατηγική αυτονομία θα υπονομεύσει την αμερικανική δέσμευση στο άρθρο 5 του NATO, ενώ δεν εμπιστεύονται καθόλου τους λοιπούς ευρωπαίους για την προστασία τους (Biscop, 2021). Βέβαια, δε θα ήταν υπερβολή να αναφέρουμε ότι η στάση αυτή προκύπτει από ίσως μια παραποιημένη εκδοχή της ιστορίας, στην οποία οι Αμερικάνοι σπεύδουν να βοηθήσουν τις ευρωπαϊκές δημοκρατίες κάθε φορά που αυτές απειλούνται. Η πραγματικότητα, όμως, όπως έχει ιστορικά αποδειχθεί, διαφέρει κατά πολύ από αυτή την εκδοχή, η οποία περισσότερο επιθυμία ή ουτοπισμός μπορεί να χαρακτηριστεί, καθώς το 1914 και το 1939 η Ευρώπη είδε τις ΗΠΑ να παρακολουθούν από το περιθώριο για τα πρώτα δύο χρόνια του κάθε πολέμου. Για την Αμερική η Ευρώπη ποτέ δεν ήταν το επίκεντρο της προσοχής της, με εξαίρεση τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, αφού και σήμερα η προσοχή

της έχει μετατοπιστεί σε μια άλλη μεγάλη δύναμη, η οποία ακούει στο όνομα Κίνα. Έτσι, καλό θα ήταν οι ευρωπαίοι να έχουν υπόψιν ότι στο ξέσπασμα ταυτόχρονης κρίσης στην Ασία και στα περίχωρα της Ευρώπης, οι αμερικάνικες ενισχύσεις μπορεί να είναι καθυστερημένες, αλλά και μειωμένες σε σχέση με το προκαθορισμένο νούμερο (Biscop, 2021).

Στα ανωτέρω θα ήταν βασική παράλειψη αν δεν συμπεριληφθεί η πιθανή αλλαγή της αμερικανικής ηγεσίας στις εκλογές του 2024. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ο Ντόναλντ Τραμπ πρεσβεύει τον αμερικανικό απομονωτισμό, αν όχι τον αντιευρωπαϊσμό. Αλλά και ο Τραμπ να μην στεφθεί νικητής στις απερχόμενες εκλογές, οι πιθανότητες ανάλογης ηγεσίας είναι μεγάλες, καθώς δεν πρέπει να ξεχνάμε τις 74 εκ. ψήφους εμπιστοσύνης που έλαβε ο Ντόναλντ Τραμπ στις εκλογές του 2020.

Παρόλα αυτά, το μέρος του τριαδικού συστήματος που αφορά τη συλλογική ασφάλεια και άμυνα, όλα δείχνουν να παραμένει στην αρμοδιότητα του NATO, με την ΕΕ σε υποστηρικτικό ρόλο. Με άλλα λόγια, η στρατηγική αυτονομία που επιζητά η ΕΕ δεν θα επεκταθεί στο σχεδιασμό της εδαφικής ακεραιότητας της Ένωσης. Η ΕΕ, δραστηριοποιούμενη σε ένα κόσμο ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη Μεγάλων Δυνάμεων, θα πρέπει να διατηρήσει τις πολύ καλές σχέσεις που έχει με τις ΗΠΑ, αλλά και με το Η.Β., και να πραγματοποιήσει βήματα ώστε αυτές να εξισορροπούνται συνεχώς.

Ωστόσο, οι ευρωπαϊκές χώρες θα πρέπει, εντός πλαισίου NATO, να επαυξήσουν δραστικά το επίπεδο φιλοδοξίας τους. Δεδομένης της στραμμένης προσοχής των ΗΠΑ στην Κίνα, η πρώτη γραμμή άμυνας του NATO στην Ευρώπη ήδη αποτελείται κυρίως από ευρωπαϊκές ένοπλες δυνάμεις. Η Ευρώπη δεν θα πρέπει να στηρίζεται πλέον στα εναπομείναντα αμερικανικά στρατεύματα, καθώς αυτά επιτελούν πια έναν άλλο ρόλο. Δεν βρίσκονται στην Ευρώπη για να αποτελέσουν τη βασική γραμμή άμυνας κατά του οποιοδήποτε εισβολέα, αλλά για να επιβεβαιώσουν την πλήρη αμερικανική δέσμευση σε περίπτωση που κάποια από αυτά αποτελέσουν απώλεια. Η ΕΕ χρειάζεται να συγκροτήσει ισχυρές συμβατικές δυνάμεις στέλνοντας μήνυμα σε όλους τους «ενδιαφερόμενους» αποδέκτες ότι ακόμα και χωρίς τον παραμικρό Αμερικάνο στρατιώτη κανείς δεν μπορεί να κερδίσει έναν επεκτατικό πόλεμο εναντίον της από μόνος του.

3.2.2. Εκστρατευτικές – ειρηνευτικές – peacekeeping αποστολές

Όπως φαίνεται και ανωτέρω, το NATO αναλαμβάνει τη μερίδα του λέοντος αναφορικά με τη συλλογική ασφάλεια και άμυνα, κάτι που θα πρέπει να εγκαταλείψει όσον αφορά τις εκστρατευτικές – ειρηνευτικές αποστολές. Το είδος των αποστολών αυτών αποτελεί το δεύτερο μέρος του Τριαδικού συστήματος ανάλυσης των σχέσεων NATO – ΕΕ. Σε αυτές τις αποστολές την ηγεσία πρέπει να την αναλάβει η ΕΕ και τα κράτη μέλη της με το NATO να ακολουθεί σε υποστηρικτικό ρόλο.

Πότε και γιατί η ΕΕ θα πρέπει να σκεφτεί να επέμβει σε μια άλλη ήπειρο; Με τι μέσα και μέχρι ποιο σημείο θα πρέπει να φθάσουν οι πράξεις της; Αυτά είναι καίρια ζητήματα που πρέπει να είναι ξεκάθαρα στο μυαλό των key players που λαμβάνουν αποφάσεις τις δύσκολες ώρες και γι' αυτό θα πρέπει, όσο γίνεται, να είναι πρωτύτερα καθορισμένα. Η προστασία των πολιτών τρίτων χωρών στο ξέσπασμα μιας κρίσης μπορεί να είναι ένα θετικό παράλληλο πρόσημο μιας ευρωπαϊκής παρέμβασης, αλλά δε θα πρέπει να είναι και ο κύριος σκοπός αυτής. Σε μια κρίση, μια ευρωπαϊκή επέμβαση θα πρέπει να είναι απόρροια μόνο υψηλού διακυβέυματος ευρωπαϊκών συμφερόντων και μόνο όταν οι χώρες στην περιοχή δεν μπορούν να ελέγξουν την κατάσταση (Biscop, 2021). Για παράδειγμα, αν μια κρίση απειλήσει να διαχυθεί και στο εσωτερικό της ΕΕ, να ταρακουνήσει την συνδεδεσιμότητά της, να δημιουργήσει τρομοκρατικά κινήματα και μεταναστευτικά κύματα προς αυτή, τότε ναι η λύση θα πρέπει να είναι ο τερματισμός αυτής. Έτσι, η ΕΕ θα πρέπει να είναι σε θέση να αναλάβει τα ηνία ακόμα και σε μεγάλης κλίμακας στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Όπως και να έχει βέβαια, η διπλωματική οδός προηγείται πάντοτε της στρατιωτικής. Κύριος στόχος της ΕΕ δεν είναι η παρέμβαση με πολεμικά μέσα σε τρίτες χώρες, αλλά η δημιουργία κρατών με αντιπροσωπευτική Κυβέρνηση, τα οποία οι πολίτες εμπιστεύονται για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Αυτό απαιτεί μια ολοκληρωτική στρατηγική, την οποία η ΕΕ είναι σε πολύ καταλληλότερη θέση, σε σχέση με το NATO, να προσφέρει. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο, η ΕΕ οφείλει να υιοθετήσει μια έμμεση στρατιωτικά προσέγγιση: υποστηρίζοντας τα τρίτα κράτη μέσω μακροπρόθεσμης ανάπτυξης ικανοτήτων, παρά ανάληψη εκτελεστικών καθηκόντων.

Βεβαία, σε πολλές περιοχές των νότιων συνόρων της ΕΕ, αυτή η έμμεση στρατιωτικά προσέγγιση, ίσως να απαιτεί μια ημι-μόνιμη παρουσία. Η θεωρία υποστηρίζει ότι οπουδήποτε δημιουργείται ένα κενό τείνει να ξαναγεμίσει. Έτσι, οπουδήποτε η ΕΕ αφήνει κενό, άλλες δυνάμεις, όπως η Ρωσία, η Κίνα, η Τουρκία, εμφανίζονται. Η ΕΕ δε θα πρέπει να αφήσει τις χώρες αυτές να αποκτήσουν μόνιμη στρατιωτική δύναμη στα μέρη αυτά και να χειραγωγήσουν τις χώρες σε κατευθύνσεις αντίθετες με τα συμφέροντα και τις αξίες της Ένωσης. Αυτό απαιτεί μια εφαρμογή λεπτής ισορροπίας: Επαρκής βοήθεια στο κράτος υποδοχής με παράλληλη διατήρηση σε απόσταση των άλλων δυνάμεων, χωρίς, όμως, την ανάληψη καθηκόντων και ευθυνών που ανήκουν εξ ορισμού στο κράτος υποδοχής και με προσοχή στην αποφυγή εργαλειοποίησης της ευρωπαϊκής βοήθειας από αυτό.

3.2.3. Αμυντικός σχεδιασμός

Το τρίτο μέρος του τριαδικού συστήματος αφορά τον αμυντικό σχεδιασμό και την επαύξηση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων. Στον συγκεκριμένο τομέα το NATO διαθέτει μια πολύ ανεπτυγμένη διαδικασία αμυντικού σχεδιασμού, το NATO Defence Planning Process (NDPP). Ο στόχος του NDPP είναι να παράσχει ένα πλαίσιο εντός του οποίου οι εθνικοί αμυντικοί σχεδιασμοί και οι δραστηριότητες αμυντικού σχεδιασμού της Συμμαχίας μπορούν να εναρμονιστούν για να επιτρέψουν στους Συμμάχους να παρέχουν τις απαιτούμενες δυνάμεις και δυνατότητες με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Έχει στόχο να διευκολύνει τον έγκαιρο εντοπισμό, ανάπτυξη και παράδοση του απαραίτητου εύρους δυνάμεων που είναι διαλειτουργικές και επαρκώς προετοιμασμένες, εξοπλισμένες, εκπαιδευμένες και υποστηριζόμενες, καθώς και των συναφών στρατιωτικών και μη δυνατοτήτων, για να αναλάβουν το πλήρες φάσμα των αποστολών της Συμμαχίας (NATO, 31 March 2022).

Στην ευρωπαϊκή πλευρά, ο τομέας αυτός ασκείται κυρίως μέσω ενός σχεδίου ανάπτυξης δυνατοτήτων, του Capability Development Plan (CDP) και μέσω των αποτελεσμάτων μιας συντονισμένης έκθεσης πεπραγμένων πάνω στην άμυνα, την Coordinated Annual Review on Defence (CARD). Στόχος του CDP είναι μια διττή προσφορά, τόσο στην προσφορά ακριβούς και ολοκληρωμένης εικόνας των ικανοτήτων για την ορθότερη λήψη των αποφάσεων, όσο και στην εναρμόνιση των εθνικών στόχων

και αμυντικών σχεδιασμών με αυτών της ΕΕ (European Defence Agency, 2018). Κυμαίνοντας στο ίδιο μήκος κύματος, κύριος στόχος της CARD είναι η παροχή της εικόνας της πραγματικής κατάστασης των αμυντικών δυνατοτήτων της ΕΕ και η αναγνώριση πιθανών και δυνητικών τομέων περαιτέρω ολοκλήρωσης και συνεργασίας. Η διαφορά, όμως, των NDP και CARD με το NDPP είναι ότι καμία από αυτές δεν είναι πλήρως δεσμευτική και, έτσι, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η επιρροή τους στον εκάστοτε εθνικό σχεδιασμό είναι μηδαμινή, εν αντιθέσει με το NDPP, όπου πιθανή μη συμμόρφωση συνεπάγεται και πιθανή ντροπιαστική έκθεση σε ετήσια συνέδρια της Συμμαχίας.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ανάγλυφη η ανάγκη για δραστική αλλαγή ευρωπαϊκής πλευσης. Και αυτή η αλλαγή πρέπει να οδηγήσει στην υιοθέτηση μια ενιαίας διαδικασίας αμυντικού σχεδιασμού προσανατολισμένη σε ένα ενιαίο πακέτο δυνάμεων. Για την καλύτερη και ρεαλιστικότερη αμυντική σχεδίαση, το NATO και η ΕΕ θα πρέπει να ενώσουν τις δυνάμεις τους για αποδοτικότερη διαλειτουργικότητα και αποφυγή επένδυσης διπλών κεφαλαίων, ενώ η ΕΕ θα πρέπει να θέσει ως πρότυπο τον τρόπο λειτουργίας του NDPP, ο οποίος έχει δείξει διαχρονικά την αποτελεσματικότητά του.

Μάλιστα, η ΕΕ διαθέτει έναν εν εξελίξει και συνεχώς αναπτυσσόμενο οργανισμό που μπορεί να ενσαρκώσει αυτή τη συλλογική αμυντική σχεδίαση. Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (ΜΔΣ ή PESCO) εγκαθιδρύθηκε από το Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 2017 με σκοπό τη σταδιακή ολοκλήρωση της συνεργασίας των συμμετεχόντων μελών από μεμονωμένα έργα σε ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό δίκτυο ικανοτήτων. Πρόκειται για ένα πλαίσιο και μια δομημένη διαδικασία για τη σταδιακή εμπάθυνση της αμυντικής συνεργασίας για την παροχή των απαιτούμενων δυνατοτήτων για την ανάληψη και των πιο απαιτητικών αποστολών και, ως εκ τούτου, την παροχή βελτιωμένης ασφάλειας στους πολίτες της ΕΕ. Μέσω της ΜΔΣ η ΕΕ θα μπορέσει να καταλήξει σε συνδεδετικούς ολοκληρωτικούς στόχους, τους οποίους θα πρέπει να ενσωματώσει σε αυτούς του NDPP. Έτσι και αλλιώς ο κύριος σκοπός ύπαρξης της ΜΔΣ είναι αυτός: μια κίνηση από την συνεργασία στην ολοκλήρωση.

Κεφάλαιο 4^ο: Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Το ανωτέρω «τριαδικό» σύστημα ανάλυσης, που αφορά ίσως το μέλλον στις σχέσεις μεταξύ ΕΕ και NATO, βασίζεται, όπως δηλώθηκε και νωρίτερα, σε μια «συμφωνία» μεταξύ τους για διαχωρισμό των έργων και μείωση των περιττών και διπλών εξόδων για άμυνα.

Μήπως, όμως, αυτή η «συμφωνία» έχει ήδη πραγματοποιηθεί με κάποιο τρόπο; Μήπως η απάντηση ακούει στο όνομα PESCO; Ο βασικός ρόλος ύπαρξης της ΜΔΣ είναι η σταδιακή μετάβαση από τη συνεργασία στην ολοκλήρωση. Γι' αυτό και ο ευέλικτος τρόπος λήψης αποφάσεων και δράσεων που χρησιμοποιεί. Για να ξεκινήσει ένα πρόγραμμα να υλοποιείται δεν απαιτείται η συλλογική σύμπνοια των μελών, αλλά μόνο όσων επιθυμούν και θέλουν να συνεισφέρουν. Η ΕΕ μπορεί να αποτελεί ένα «νησί» ειρήνης και σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά σίγουρα περιβρέχεται από έναν «ωκεανό αστάθειας». Κύματα αυτής της αστάθειας συχνά χτυπούν τις ευρωπαϊκές ακτές, κυρίως από τα νότια και τα ανατολικά. Οι γειτονικές περιφέρειες της Ευρώπης και περιφέρειες όχι πολύ απομακρυσμένες από αυτήν, βρίσκονται ακόμα σε εύθραυστη κατάσταση, με πολλούς επίδοξους καλοθελητές έτοιμους να επέμβουν, επηρεάζοντας άμεσα ευρωπαϊκά συμφέροντα και περιορίζοντας τον έλεγχο που επιθυμεί να έχει η Ένωση στις περιοχές αυτές.

Το ευρωπαϊκό επίπεδο φιλοδοξίας όσον αφορά τον τομέα της ασφάλειας και άμυνας δεν έχει ανανεωθεί από το 1999, όταν η ΕΕ υιοθέτησε τον κύριο στόχο της συγκέντρωσης και της διατήρησης για τουλάχιστον ένα χρόνο 60.000 δυνάμεων στρατού ξηράς, πολεμικών πλοίων και πολεμικών αεροσκαφών (Biscop, 2018). Το 2016, όμως, με την «Παγκόσμια Στρατηγική», η ΕΕ πρόσθεσε τον ποιοτικό παράγοντα της στρατηγικής αυτονομίας, η οποία σε επιχειρησιακούς όρους μεταφράζεται ως η ικανότητα και δυνατότητα διεξαγωγής στρατιωτικών αποστολών ανά πάσα ώρα βασιζόμενος στις δικές σου αποφάσεις και δυνάμεις.

Η ΕΕ έχει δημιουργήσει μια ευκαιρία πραγματοποίησης του στόχου αυτού και, μάλιστα, χωρίς να απομακρυνθεί από το NATO, που πλέον σε σενάριο μπορεί να χαρακτηριστεί ουτοπικό, τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον. Η PESCO αποτελεί αυτό το

εργαλείο που χρειαζόταν η ΚΠΑΑ για τη διαφοροποιημένη και σταδιακή ολοκλήρωση της Ευρώπης και σε αυτόν τον τομέα.

Πώς το εργαλείο αυτό θα επιβιώσει στην καρδιά της Ευρώπης; Γιατί τα κράτη μέλη να επενδύουν χρήματα, εξοπλισμό και τεχνογνωσία στην PESCO και όχι στο ΝΑΤΟ, που στην τελική είναι υπεύθυνο για τη συλλογική ασφάλεια όλων τους;

Αυτό που λείπει από την Ευρώπη είναι η δημιουργία ενός αισθήματος ασφάλειας στους πολίτες. Η ασφάλεια, σε όλα τα επίπεδά της, είναι πρωταρχική αξία όλων των κοινωνιών και ένας συνεχής «αγώνας» προσπάθειας για όλα τα κράτη. Οι πολίτες των κρατών μελών, για να νιώσουν πραγματικά Ευρωπαίοι, θα πρέπει να νιώσουν ότι η ΕΕ τους παρέχει την ασφάλεια που χρειάζονται. Η ΕΕ δεν ονομάζεται πλέον Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα για έναν λόγο· γιατί δεν είναι μόνο μια οικονομική κοινότητα. Είναι και επιθυμεί να γίνει περισσότερο μια ολοκληρωμένη ένωση. Μια ένωση, όμως, χωρίς δυνατότητα στρατηγικής πρωτοβουλίας ποτέ δε θα μπορέσει να είναι ολοκληρωμένη. Η Ευρώπη είδε να ξεσπά, και ακόμα μέχρι και σήμερα που συντάσσεται το παρόν να συνεχίζεται, πραγματικός πόλεμος στη γειτονιά της και βρήκε τον εαυτό της ανήμπορο για ουσιαστικές ενέργειες, πόσο μάλλον για πρόληψη αυτού.

Η ΕΕ δεν είναι απαραίτητο πως θα έχει πάντα τους ίδιους στόχους και τις ίδιες ανησυχίες με το ΝΑΤΟ, πόσο μάλλον πλέον που οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν ρίξει το βάρος της προσοχής τους στην Ανατολία. Υπενθυμίζεται ότι ο Τραμπ στις εκλογές του 2020 έλαβε 74 εκατομμύρια ψήφους, δηλαδή, δεν είναι ουτοπικό να συμπεράνουμε ότι 74 εκ Αμερικανοί θέλουν «την Αμερική πρώτη» στις προτεραιότητες και τις δράσεις των ΗΠΑ. Επίσης, υπενθυμίζεται η αρχική απουσία της εμπλοκής των ΗΠΑ και στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους, η οποία ήρθε μόνο όταν η Ευρώπη είχε θρηνήσει ήδη πολύ. Βέβαια, υπάρχουν και πιο πρόσφατα γεγονότα που επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό αυτό. Η αποχώρηση 9.500 αμερικανικών δυνάμεων από τη Γερμανία τον Ιούλιο του 2020 αποτελεί ένα γεγονός που θα μπορούσε να μεταφραστεί ως μία ένδειξη ότι οι ΗΠΑ δε θα εμπλακούν σε θέματα ασφαλείας της Ευρώπης, αν δεν διακυβεύονται σημαντικά συμφέροντά τους (José Luis Pontijas Calderón, 2021). Η αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν το καλοκαίρι του 2021 και ο ρόλος της Κίνας ως διαμεσολαβητή στη συμφωνία μεταξύ Ιράν και Σαουδικής Αραβίας στις αρχές του 2023

είναι γεγονότα ανησυχητικά για το ρόλο της Αμερικής στην Ασιατική ήπειρο (Knutsen, 2022). Είναι προφανές, λοιπόν, ότι οι ΗΠΑ θα στρέψουν ακόμα περισσότερο την προσοχή τους στην Ασία, ίσως και αναγκαστικά, με πιθανό αποτέλεσμα οι διατλαντικές σχέσεις για την Αμερική να λάβουν χαρακτήρα υποβοήθησης του ρόλου που θέλει η ίδια να διαδραματίσει στην ασιατική ήπειρο, κατά παρόμοιο τρόπο δηλαδή με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου εναντίον της τότε Σοβιετικής Ένωσης (José Luis Pontijas Calderón, 2021).

Η Ευρώπη έχει τώρα την ευκαιρία να δημιουργήσει κάτι καλό και με καλές βάσεις πίσω από την ασφάλεια που της παρέχει αυτή τη στιγμή το NATO. Τα 20 κράτη μέλη της ΕΕ που ανήκουν και στο NATO θα μπορούν πάντα να συμμετέχουν σε προγράμματα και των δύο ενώσεων, χωρίς τα προγράμματα αυτά να αντιτίθενται το ένα με το άλλο. Σημαντικός παράγοντας είναι η πεπατημένη του NATO. Τα κράτη μέλη γνωρίζουν εκ των έσω τους μηχανισμούς που αποδίδουν τόσα χρόνια στη Βορειοατλαντική Συμμαχία και τι χρειάζεται να γίνει, ώστε να πετύχουν και τα έργα στο πλαίσιο της ΕΕ. Έτσι, τα ευρωπαϊκά κράτη θα πρέπει να αρχίσουν να λαμβάνουν αποφάσεις, να οργανώνουν επιχειρήσεις και αποστολές και, τέλος, να τις υλοποιούν, έστω μικρής κλίμακας αρχικά, γιατί μόνο αυτός είναι ο δρόμος ώστε στο μέλλον να πετύχουν σπουδαιότερα έργα. Ουσιαστικά αναφερόμαστε στην ορθή αξιοποίηση της πεπατημένης επί πολλών χρόνων τακτικής του NATO και την προσαρμογή αυτής στις Ευρωπαϊκές ανάγκες. Η Ευρώπη δεν χρειάζεται «παρθενογένεση», χρειάζεται βούληση. Οι μηχανισμοί υπάρχουν. Βούληση χρειάζεται για να αξιοποιηθούν και να αποδώσουν κατάλληλα.

Οι ενέργειες που συνιστάται να γίνουν για την καταλληλότερη αξιοποίηση των υπαρχόντων μηχανισμών και της σωστής αλληλεπίδρασης αυτών, ξεκινούν με την μετατροπή του μέχρι τώρα project του Crisis Response Operation Core (EUFOR CROC) στον πυρήνα της ΜΔΣ. Αυτό πρακτικά θα σημαίνει τη δημιουργία ενός πολυεθνικού πακέτου ενόπλων δυνάμεων, τόσο με τμήματα του Στρατού Ξηράς, όσο και με μοίρες της Αεροπορίας και πλοία του Πολεμικού Ναυτικού στην προσπάθεια υλοποίησης του Headline Goal της ΕΕ από το 1999. Παράλληλα, μεγίστης σημασίας είναι σωστή προτεραιοποίηση των στόχων της ΕΕ στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας, ώστε να μην αλληλοτέμνονται με στόχους τους NATO. Έτσι θα γίνεται ορθότερη χρήση των πόρων και των δαπανών, οι οποίες θα ελέγχονται από την EDF. Στο σημείο αυτό κρίνεται

απαραίτητη η υιοθέτηση αντίστοιχου μηχανισμού με το NATO Defence Planning Process, στο οποίο θα τίθενται ατομικοί στόχοι για κάθε κράτος μέλος ξεχωριστά και όχι μόνο συλλογικοί, καθώς έτσι η ΕΕ θα καταφέρει να ιντριγκάρει τα κράτη μέλη και να επαυξήσει την εθνική συμμετοχή στο σχεδιασμό και την επένδυση.

Μία PESCO δυνατή και αναπτυγμένη σε γερές βάσεις, μόνο οφέλη έχει να προσφέρει τόσο για την Ευρώπη, αλλά όσο και για το NATO. Ενώ αποτελεί και μια ρεαλιστικότερη μορφή μετουσίωσης του ευρωπαϊκού οράματος για στρατηγική αυτονομία σε πράξη, μπορεί να οδηγήσει την ΕΕ σε πρωτοβουλίες και ενέργειες που οι ΗΠΑ ζητούν από καιρό. Η EUFOR CROC θα μπορέσει να συμβάλει και σε περίπτωση ενεργοποίησης του άρθρου 5 της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο της ευρωατλαντικές σχέσεις, δίνοντας την δυνατότητα στις ΗΠΑ να επικεντρωθούν στα κύρια ασιατικά συμφέροντά και προσφέροντας μια ευκαιρία στους ευρωπαίους για σταδιακή στρατηγική και επί του πεδίου, πλέον, αυτονομία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Amelia Hadfield, I. M. R. G. W., 2017. *Foreign Policies of EU Member States*. 1η επιμ. Λονδίνο: Routledge.
2. Benjamin Martill - Monika Sus, 2022. When politics trumps strategy: UK–EU security collaboration after Brexit. *International Political Science Review*.
3. Biscop, S., 2012. The UK and European defence: leading or leaving?. *The Royal Institute of International Affairs*.
4. Biscop, S., 2016. All or Nothing? European and British Strategic Autonomy after the Brexit.. *Egmont- Royal Institute for International Relations*, Σεπτέμβριος.
5. Biscop, S., 2018. European Defence: Give PESCO a Chance. *Survival Global Politics and Strategy*, Ιούλιος.
6. Biscop, S., 2021. *EU and NATO Strategy: A Compass, a Concept, and a Concordat*, s.l.: s.n.
7. Björkdahl, 2012. *Normative and military power in EU peace support operations*, s.l.: s.n.
8. Borrell, J., Οκτώβριος 2019. *Hearing of Josep Borrell - A Stronger Europe in the World*, Βρυξέλλες: s.n.
9. Bretherton and Vogler, 2006. The European Union as a Global Actor. *London: Routledge*.
10. Centre virtuel de la connaissance sur l'Europe, 06/2015. *Franco–British St. Malo Declaration (4 December 1998)*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf
11. Commission, E., n.d. *Common Foreign and Security Policy - Performance*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-overview/common-foreign-and-security-policy-performance_en
12. Council of EU, 2003. *European Security Strategy, A secure europe in a better world*. s.l., s.n.
13. Council of the European Union, 21 March 2022. *A Strategic Compass for Security and Defence - For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. Brussels, s.n.
14. Council of the European Union, 21 March 2022. *A Strategic Compass for Security and Defence - For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*, s.l.: s.n.
15. Crum, T. P. & B., 2019. Military operations and the EU's identity as an international security actor. *European Security*.
16. Dijkstra, H., 2022. *The War in Ukraine and Studying the EU as a Security Actor*, s.l.: Maastricht University.

17. EUR-LEX, 2021. *ΚΕΠΠΑ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=legissum:a19000#document1>
18. EUR-LEX, Μάιος 2007. *Cooperation with NATO*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/cooperation-with-nato.html#>
19. Europarl, 09/2021. *Θεματολογικά Δελτία για την ΕΕ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/3/%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B1%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B9%CF%87%CF%84-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%BC%CF%83%CF%84%CE%>
20. Europarl, 10/2021. *Εξωτερική πολιτική: στόχοι, μέσα και επιτεύγματα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/158/foreign-policy-aims-instruments-and-achievements>
21. European Council, 2013. *EUROPEAN COUNCIL 19/20 DEC 2013 - Conclusions*. Brussels, EUROPEAN COUNCIL.
22. European Defence Agency, 2018. *europa.eu*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/2018-06-28-factsheet_cdpb020b03fa4d264cfa776ff000087ef0f
[Πρόσβαση 2022].
23. European Defence Agency, 2023. *European Defence Fund*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-\(edf\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf))
24. Eurostat - Government expenditure on defence, 2023. *Eurostat - Government expenditure on defence*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_defence
[Πρόσβαση Φεβρουάριος 2023].
25. Eurparl, 09/2021. *Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_5.1.2.pdf
26. Ewers-Peters, N. M., 2021. Brexit's implications for EU-NATO cooperation: Transatlantic bridge no more?. *The British Journal of Politics and International Relations*.
27. Fintan O'Toole, 2019. Heroic Failure: Brexit and the Politics of Pain. *Head of Zeus*.
28. Haas, 1958. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950–1957. *Stanford, CA: Stanford University Press*.

29. Haas, E., 1958. *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957*. s.l.:Stanford: Stanford University Press.
30. Hoffmann, 1965. The European Process at Atlantic Crosspurposes. *Journal of Common Market Studies*, pp. 89-101.
31. Howorth, J., 2018. Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: threat or opportunity for transatlantic defence relations?. *Journal of European Integration*.
32. Howorth, J., 2018. Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: threat or opportunity for transatlantic defence relations?. *JOURNAL OF EUROPEAN INTEGRATION*, 08 Οκτώβριος.
33. Ian Bond, 9 November 2016. Trump and Europe: The sun sets on the West. *Insight*.
34. Joint Declaration, 2016. *JOINT DECLARATION BY THE PRESIDENT OF THE EUROPEAN COUNCIL, THE PRESIDENT OF THE EUROPEAN COMMISSION AND THE SECRETARY GENERAL OF THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION*. Warsaw, s.n.
35. José Luis Pontijas Calderón, 2021. *The European Union Strategic Compass*, s.l.: Ισπανικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (ieee.es).
36. Karen Smith, 2005. *Beyond the civilian power EU debate*, s.l.: Politique europeenne.
37. Knutsen, B. O., 2022. A Weakening Transatlantic Relationship? Redefining the EU–US Security and Defence Cooperation. *Cogitatio*, Μάιος, pp. 165-175.
38. Koppa, M. E., 2019. *The relationship between CSDP and NATO after Brexit and the EU Global Strategy*, s.l.: s.n.
39. Lindberg, 1970. *Would-Be Polity: Patterns of Change in the European Community*. s.l.:Englewood Cliffs.
40. MATLARY, J. H., 2006. *When Soft Power Turns Hard: Is an EU Strategic Culture Possible?*, s.l.: Department of Political Science, University of Oslo.
41. NATO, 31 March 2022. *NATO Topics*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm
[Πρόσβαση Νοέμβριος 2022].
42. NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION, 2022. *Founding treaty*, s.l.: s.n.
43. Olsen, M. a., 1995. *Democratic Governance*. New York: The Free Press.
44. Petersberg, E.-L. A. τ., 2021. *Αποστολές του Petersberg*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/glossary/petersberg-tasks.html>
45. Renard, T., 2014. *The European Union: A New Security Actor?*, s.l.: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies.
46. Rieker, P., 2007. *The EU as a Security Actor: The development of political and administrative capabilities*, s.l.: Norwegian Institute of International Affairs.
47. Shea, J., 2020. European Defence After Brexit: A Plus or a Minus?. *European View*, p. 7.

48. Simon Sweeney & Neil Winn, 2022. Understanding the ambition in the EU's Strategic Compass: a case for optimism at last?. *Defence Studies*.
49. Sjöstedt, 1977. The External Role of the European Community. *London: Saxon House*.
50. Stefanova, B., 2005. *The European Union as a Security Actor*, s.l.: s.n.
51. Stockholm International Peace Research Institute, 2023. *World Bank Group*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at:
<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2021&start=2021>
[Πρόσβαση Φεβρουάριος 2023].
52. The White House,, 2021. *Interim National Security Strategic Guidance*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/03/interim-national-security-strategic-guidance/>
53. Trineke Palm & Ben Crum, 2019. Military operations and the EU's identity as an international security actor. *European Security*, Σεπτέμβριος.
54. Zwolski, K., 2012. *The EU as an international security actor after Lisbon: Finally a green light for a holistic approach?*, s.l.: s.n.
55. Ασδεράκη, Δ. Φ., 2014. *Οι θεσμικές αλλαγές μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας, Ο ρόλος των Εθνικών Κοινοβουλίων*, s.l.: Κέντρο Μελετών Ασφάλειας.
56. Ενωσης, Ε. Ε. τ. Ε., 30 Απριλίου 2021. *Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας*, s.l.: s.n.
57. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ιούλιος 2016. *Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την ΕΕ και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ*, s.l.: s.n.
58. Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση , 2021. *Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας*, s.l.: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
59. NATO, Αύγουστος 2010. *Declaration of the Heads of State and Government*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease